

Jens B. Grøgaard

Det første Reform 94-kulletts overgang til arbeid etter videregående

Et dokumentasjonsnotat

© NIFU STEP Studier av innovasjon, forskning og utdanning
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Arbeidsnotat 19/2006
ISSN 1504-0887

For en presentasjon av NIFU STEPs øvrige utgivelser, se www.nifustep.no

Forord

Denne publikasjonen skal i første rekke tjene som et dokumentasjonsnotat til artikkelen ”Jevne overganger og brutte livsløp” av Jens B. Grøgaard. Artikkelen inngår i en antologi som er planlagt publisert på Cappelen Akademisk i 2006 (Grøgaard og Støren red. 2006). Antologiprojektet er i hovedsak finansiert ved hjelp av internmidler fra NIFU STEP. Data-settet som er benyttet i dette dokumentasjonsnotatet ble etablert i tilknytning til et prosjekt som fulgte det første Reform 94-kullet over seks år etter grunnkurset i videregående. Dette prosjektet er blant annet rapportert i NIFU STEP publikasjonen ”Seks år etter” (Grøgaard, Markussen og Sandberg 2002). Prosjektet ble finansiert av det daværende Læringscenteret.

Fokus i dette dokumentasjonsnotatet og i den forannevnte artikkelen er ungdommens overgang til arbeid etter videregående opplæring, og notatets formål er i første rekke å presentere detaljerte analyser og dokumentasjon som ligger til grunn for beregninger, resultater og tolkninger i artikkelen ”Jevne overganger og brutte livsløp”.

Oslo mars 2006

Petter Aasen
Direktør

Nils Vibe
Forskningsleder

Innhold

Oversikt over tabeller og figurer	5
Sammendrag	7
1. Bakgrunn og problemstillinger	9
Bedrede konjunkturer og skolereform	9
Det besværlige ungdomsarbeidsmarkedet: Alternativet som forsvant	10
Spørsmål og hypoteser	11
Oppbyggingen av argumentet	14
2. Overgangsprosessen i fugleperspektiv	16
Gjennomstrømning i videregående	16
Situasjonen fire til seks år etter grunnkurset	17
3. Definisjoner og metode	20
Et gradert integrasjonsmål på arbeidsmarkedet	20
Tre former for kompetanse	21
Litt om forskjeller i kompetanseoppnåelse i Reform 94-kullet	23
Yrkeshistorien: Aktivitetsfordelingen blant de som ikke fortsatte i høyere utdanning	26
Analysemodeller	29
4. Kompetanseprofilens betydning for beskjeftigelse og lønnsnivå	30
Virkninger av utdanningsnivå og type utdanning	30
Virkninger av prestasjonsnivå og faglig selvtillit	33
5. Yrkeshistoriens betydning for beskjeftigelse og lønnsnivå	35
Har deltidsarbeid positiv effekt på beskjeftigelse og lønn?	35
En spesiell type tiltak hjelper	36
Streng straff for ”uvirksomhet”	36
Negative effekter av brudd i livsløpet	37
Litt om forskjeller mellom kvinner og menn	38
6. Hva betyr mest for beskjeftigelse og lønn, utdannings- historien eller yrkeshistorien?	39
7. Noen mekanismer	41
De halvstuderte røverne	41
Nærkontakt med arbeidsgiver ...?	41

... eller strukturen på arbeidsmarkedet?	42
En mur av faste og midlertidige deltidsstillinger	44
Det er mange muligheter, men lett å trå feil	46
Brudd i livsløpet	47
8. Hvor store er de sosiale forskjellene?	49
Utjevning opp til videregående nivå blant ca. 75 prosent av befolkningen	49
Fortsatt store sosiale forskjeller i integrasjonssannsynlighet på arbeidsmarkedet	51
Litteratur	53
Vedlegg 1: Tabellvedlegg	57

Oversikt over figurer og tabeller

Figurer

Figur 1: Hovedbeskjeftigelsen blant 17-19 åringer 1975-1990 og 1995-97. Prosent.	10
Figur 2: Illustrasjon av det første reformkullet's typiske hovedaktiviteter hvert halvår fra ungdommene begynte på grunnkurs i videregående (høsten 1994) til intervju tidspunktet (høsten 2000).	17
Figur 3: Reform 94 kullet's hovedbeskjeftigelse seks år etter at de begynte på grunnkurs i videregående (september 2000). Prosent (N=2809).	18
Figur 4: Kompetanseoppnåelse i løpet av seks år etter påbegynt grunnkurs. Hele Reform 94-kullet og yrkesorienterte ungdommer i dette kullet. Prosent (N=2736 og N=1784).	22
Figur 5: Andel reformelever som oppnådde studiekompetanse eller yrkeskompetanse eller begge i løpet av seks år, etter påbegynt grunnkurs høsten 1994. Prosent (vektet N=2808).	24
Figur 6: Modell for å analysere sannsynligheten for at en yrkesorientert ungdom er integrert på arbeidsmarkedet etter videregående.	28
Figur 7: Andel reformelever i lønnet arbeid (tre definisjoner) etter kompetanseprofil (nivå og type) seks år etter. Logit (vektet N=1966). Reformelever som ikke er i høyere utdanning.	30
Figur 8: Den relative betydning av utdanningsprofil og yrkeshistorie på beskjeftigelse (tre definisjoner og lønnsnivå). Prosent forklart varians.	40
Figur 9: Andel ansatte i privat sektor og i kommunal/fylkeskommunal sektor i ulike fagutdanninger. Prosent (N=1364).	43
Figur 10: Andel faste ansettelse totalt og andel faste deltidsansettelser i ulike sektorer. Prosent (N=1364)	43
Figur 11: Andel som får fast fulltidsarbeid etter kombinasjoner av yrkeserfaring (heltidsarbeid) og ledighetserfaring. Prosent (logit-estimat). Ungdom med kompetanse på lavere nivå.	46
Figur 12: Andel reformelever som oppnådde studiekompetanse, yrkeskompetanse eller begge i løpet av seks år, etter foreldrenes utdanningsnivå. Prosent (vektet N=2809).	50
Figur 13: Sosialgruppene fordelt på høyere utdanning og fast heltidsarbeid.	52

Tabeller

Tabell 1: Gjennomsnittlig antall semestre i ulike hovedsysler etter ungdommenes kompetanseprofil i fire grupper. N=1966 (vektet). 27

Tabell 2: Overgang til lønnet arbeid etter kombinasjoner av kompetansenivå og fagfelt. Tidligere reformelever som ikke befinner seg i høyere utdanning seks år etter at de begynte på grunnkurs i videregående. Beregnet prosent (logit) og lønnsnivå (lineær regresjon). 31

Vedleggstabeller 57

Tabell A1: Variabelbeskrivelse: Gjennomsnitt, minimum, maksimum og standardavvik. 58

Tabell A2A: Sannsynlighet (logodds) for å ha yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966). 59

Tabell A2B: Sannsynlighet (logodds) for å ha fast arbeid i full stilling (90%+) september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966). 60

Tabell A2C: Sannsynlighet (logodds) for ha fast arbeid i full stilling (90%+) med tilfredsstillende relevans september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966). 61

Tabell A2D: Brutto månedslønn (kr.) blant tidligere reformelever som har yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse september 2000 og som ikke befinner seg i høyere utdanning. Lineær regresjon (Vektet N=1259). 62

Sammendrag

Denne rapporten diskuterer overgangen til arbeid etter videregående opplæring. Drøyt 2800 personer som begynte på grunnkurs i videregående høsten 1994 ble fulgt i seks år fram til september 2000 (intervjutidspunktet). Av disse var 35 prosent i høyere utdanning på intervjutidspunktet. Rapporten diskuterer hvordan arbeidsmarkedet nyttiggjorde seg kompetanse og arbeidserfaring til den gruppen som ikke befant seg i høyere utdanning i september 2000, de resterende 65 prosent av det opprinnelige grunnkurskullet. Spesielt undersøkes i hvilken grad den enkeltes kompetanseprofil og yrkeshistorie påvirker sjansen for å være integrert på det ordinære arbeidsmarkedet. Hva vil det si å være integrert i arbeid? Vi benytter fire indikatorer på dette:

- Sjansen for å være sysselsatt
- Sjansen for å være sysselsatt i faste fulltidsjobber
- Sjansen for å være sysselsatt i faste relevante fulltidsjobber
- Lønnsnivået

Denne inndelingen graderer integrasjonsmålet: Sysselsatte har i det minste en fot innenfor på det ordinære arbeidsmarkedet, men mange er ikke fullt integrert ennå, mens sysselsatte i faste, relevante fulltidsjobber kan sies å være integrert på arbeidsmarkedet, særlig hvis de har et anstendig lønnsnivå i tillegg. Den enkeltes kompetanseprofil spesifiseres på nivå og type utdanning. I videregående opplæring er det to former for sluttkompetanse, studiekompetanse og yrkeskompetanse. Rapporten skiller mellom ungdom som har oppnådd yrkeskompetanse gjennom lære og ungdom som har oppnådd yrkeskompetanse gjennom skole, ofte i kombinasjon med praksisperioder i arbeidslivet. Ungdom som ikke oppnår dette, får kompetanse på lavere nivå. Kompetanseprofilen spesifiseres også på type utdanning, fortrinnsvis basert på grunnkursinndelingen første skoleår. I tillegg registreres prestasjonsnivået og subjektive oppfatninger om eget faglig nivå (egenvurdert kapasitet). Med yrkeshistorien tenker vi på den arbeidserfaringen ungdommene samler opp, primært fra et arbeidsmarked bestående av midlertidige heltids- og deltidsstillinger. Vi registrerer hovedaktiviteten hvert semester fra ungdommene begynte på grunnkurs høsten 1994 til og med våren 2000. Her registreres også alternative former for beskjeftigelse, som for eksempel det å være hjemmeværende uten lønn, arbeidsledig, på sysselsettingstiltak, langvarig sykdom, osv. Rapporten tester ti hypoteser om hvordan arbeidsmarkedet utnytter den kompetanse og erfaring ungdommene har skaffet seg i perioden 1994-2000.

Vi finner at dess sterkere krav som stilles til ansettelsesforholdet, dess større relativ betydning har ungdommens formelle utdanning. Kompetanseprofilen har også ganske sterk effekt på lønnsnivået. Ungdom som ikke fullfører videregående med sluttkompetanse har betydelig lavere sannsynlighet for å få inntektsgivende arbeid, for å få faste heltidsstillinger og for å få faste relevante heltidsstillinger enn ungdom som avslutter med yrkeskompetanse. En problemstilling er relatert til utnyttelsen av studiekompetanse etter videregående. Her finner vi at studiekompetanse gir høy beskjeftigelsessannsynlighet og ganske høyt lønnsnivå,

mens sjansen for å få utdanningsrelevant arbeid er lav. Dette indikerer at norske arbeidsgivere i liten grad oppfatter personer med studiekompetanse som ferdigutdannede.

Ungdom som har skaffet seg yrkeskompetanse gjennom lære fremstår som vinnere på ungdomsarbeidsmarkedet på slutten av 1990-tallet. Det er spesielt håndverks- og industrifagsutdanningene som har høy andel sysselsatte i relevant heltidsarbeid seks år etter grunnkurset i videregående. Helse- og sosialfagene skiller seg tydelig ut fra de fleste andre yrkesrettede utdanninger. Nå er det ungdom med skoleløp (hjelpepleiere, helsesekretærer) som kommer best ut. Helse- og sosialfagutdannedes store problemer med å bli integrert på arbeidsmarkedet er i hovedsak knyttet til stillingsstrukturen i helse- og sosialsektoren. Unge, faglærte helse- og sosialarbeidere møtes med en mur av deltid, særlig i kommunesektoren. I privat sektor er det fulltidsbeskjeftigelse som gjelder, og i en høykonjunktur som karakteriserte situasjonen rundt 2000, er det også brukbare muligheter for ungdom som har kompetanse på lavere nivå. Mange av de samme forskjellene reflekteres også i lønnsnivået. Lønnsnivået innen de kvinnedominerte helse- og sosialfagene og formgivningsfag er i fulltidsstillinger i gjennomsnitt 30 prosent lavere enn lønnsnivået i de klassiske mannsdominerte håndverks- og industrifagene.

Omsorgspermisjon for kvinner og militærtjeneste for gutter reduserer både beskjeftigelsesmuligheter og lønnsnivå. Dette oppfattes som negative effekter av det vi forstår som jevne og glatte overganger mellom utdanning og arbeid og mellom ulike jobber ("brudd i livsløpet"). Guttene kan imidlertid kompensere noe for dette ved å gjennomføre kompetansegivende og yrkesrettede kurs under førstegangstjenesten. Slike kurs øker lønnsnivået, under ellers like forhold. Ungdom straffes også hardt for "uvirksomhet". Dersom man har lengre perioder som arbeidsledig, som hjemmeværende uten lønn, osv. reduseres muligheten for å manøvrere inn i lønnet arbeid ganske sterkt. En tolkning er at manglende dokumentasjon av aktivitet (skole eller arbeid) – "hull i CVen" – slår negativt ut for den enkelte.

Ansiennitet fra deltid som hovedbeskjeftigelse øker beskjeftigelsessjansen, men reduserer sjansen for å få fast jobb i full stilling, det vi oppfatter som å befinne seg på terskelen til å bli integrert på arbeidsmarkedet. Deltid fremstår et eget segment på arbeidsmarkedet og ansiennitet fra dette kan ikke konverteres til det alternative segmentet for heltidsarbeid, ja det er faktisk slik at erfaring fra deltidssegmentet lukker den enkelte inne og reduserer mulighetene på heltidssegmentet, suksessivt!

Det er fortsatt betydelige sosiale forskjeller i kompetanseoppnåelse og i integrasjonen på arbeidsmarkedet etter endt utdanning, tema for rapportens siste avsnitt.

1. Bakgrunn og problemstillinger

1980-tallets turbulens i norsk økonomi og samfunnsliv fortsatte inn på 1990-tallet. Dette tiåret begynte med gjeldskrise i husholdninger og bedrifter, og i 1993 nådde arbeidsledigheten et rekordartet nivå. Nesten ti prosent av arbeidsstyrken var enten registrerte arbeidsledige eller sysselsatt på tiltak (*brutto ledighet*). I 1994 begynte aktivitetsnivået i økonomien å ta seg opp. Ungdomsledigheten¹ ble redusert fra 15 prosent i 1993 til 11 prosent i 1997 (Bø og Lyngstad 1998:94), og ved inngangen til 2000 var det høykonjunktur og en optimistisk stemning i norsk økonomi.

Bedrede konjunkturer og skolereform

Parallelt med at de økonomiske utsiktene ble gradvis forbedret, gjennomførte skolemyndighetene en omfattende reform i videregående opplæring - *Reform 94*. Hvis vi ser bort fra de innholdsmessige forandringene, er det to sentrale trekk ved Reform 94 som kan knyttes til begrepene *rettighet* og *struktur* (Tornes 1997): For det første fikk avgangselevne fra grunnskolen førsterett til opptak i videregående skole. Tidligere måtte de yngste søkerne konkurrere med eldre elevers "alderspoeng", og denne konkurransen forsterket flaskehalsene i en skole som særlig opererte med manglende opptakskapasitet andre og tredje år i opplæringsløpet på de yrkesforberedende studieretningene (KUF 1991, Grøgaard 1994:32). Konsekvensene av det gamle systemet er veldokumentert: Mange elever på yrkesforberedende studieretninger bedrev "grunnkurssamling" mens de ventet på plass andre og tredje skoleår (Markussen 1991, Vassenden 1993)². Det var også meget vanskelig for yrkesorienterte tenåringer å manøvrere inn i lærekontrakt. I 1989 ble syv av ti lærekontrakter inngått med ungdom i alderen 18-22 år (Jørgensen 1993, KUF 1991:31).

For det andre ble de yngste elevenes førsterett supplert med en omlegging av den yrkesrettede opplæringen. Grunnkursstrukturen ble sterkt forenklet³ og elever i lærefagene fikk i hovedsak tilbud om to års opplæring i skole etterfulgt av to års opplæring i bedrift, den såkalte 2+2-modellen (Olsen og Grinde 1997:68). En dugnad i privat næringsliv og offentlig forvaltning skulle sørge for at tilbudet av læreplasser ble tilstrekkelig stort både for kvinner og menn. Skolemyndighetene arbeidet på sin side for å fjerne kapasitetsbegrensningene mellom klassetrinnene i den delen av den yrkesrettede opplæringen som var skolebasert. For å få til dette, ble elevenes valgfrihet redusert i bytte mot kapasitetsøkninger i skolen. Elevene kunne nå bare foreta ett omvalg i løpet av en rettighetsperiode på fire år.

I ettertid kan vi si at målsettingen for yrkesopplæringen ikke ble oppfylt. På tross av en sterk økning i antall læreplasser var det fortsatt mange avviste søkere (Lødding 1997, 1999: 279), men godt hjulpet av gode økonomiske konjunkturer ble gjennomstrømning og kompetanseoppnåelse kraftig forbedret på de yrkesforberedende linjene. Her økte andelen elever

---

¹ Arbeidsledighet blant 16-24 åringer i prosent av arbeidsstyrken. Med arbeidstyrken menes summen av sysselsatte og arbeidsledige.

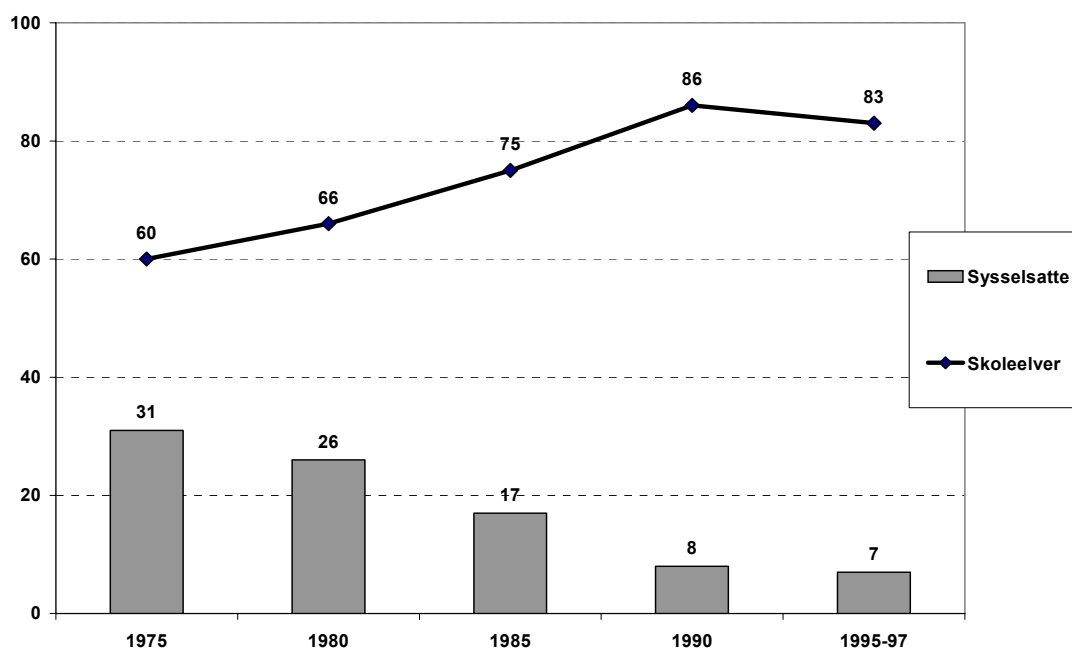
² Dette er også diskutert i Borgen og Grøgaard (1986:59-62), Grøgaard (1993:18-24), (1995/1997:445-449).

³ Antall grunnkurs ble redusert fra 109 til 13. Deretter ble tilbudet utvidet til 15 grunnkurs.

som gjennomførte et normert opplæringsløp fra ca. 30 prosent i 1991-kullet til ca. 60 prosent i 1994-kullet (Støren og Skjersli 1999:109). I den forstand representerte reformen en betydelig suksess.

Figur 1

Hovedbeskjeftigelsen blant 17-19 åringer 1975-1990 og 1995-97. Prosent.

Kilde: Moen (1991:12) og NIFU STEP - data.

Det besværlige ungdomsarbeidsmarkedet: Alternativet som forsvant

I forkant av den sterke satsningen på yrkesrettet videregående opplæring, skjedde det radikale endringer på ungdomsarbeidsmarkedet. Etter 1970 forvitret etterspørselen etter unge ufaglærte hjelpearbeidere i industri og forvaltning. Arbeidsdirektoratets "Ungdomsundersøkelse" dokumenterte denne gradvise nedgangen gjennom en serie surveys fra 1975 til 1990 (Moen 1991). Andelen 17-19 åringer som oppga at de hadde yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse (sysselsatte) sank jevnt og trutt fra 31 prosent i 1975 til åtte prosent i 1990. Samtidig økte andelen som oppga skoleelev som hovedbeskjeftigelse fra 60 til 86 prosent. Vi har benyttet vår egen survey til å anslå et gjennomsnitt for årene 1995-97, basert på fordelingen av hovedbeskjeftigelse blant ungdom som ble født i 1978. Disse svarene indikerer at den fordelingen Moen observerte i 1990, holdt seg på noenlunde samme nivå til 1995-97⁴ (Figur 1). I forkant av Reform 94 var det altså små muligheter til å jobbe seg inn på det ordinære arbeidsmarkedet

⁴ Kirke-, utdannings-, og forskningsdepartementets rapport til OECD i 1997 bekrefter også at andelen eldre tenåringer (16-18 åringer) som har yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse er lavere enn ti prosent første halvdel av 1990-tallet (KUF 1997).

via fulltidsansettelse som ufaglært hjelpearbeider. Dette alternativet til skolegang forsvant for de fleste yrkesorienterte tenåringene i løpet av 1980-tallet.

Samtidig skjedde det endringer i reguleringen av åpningstider i handels- og service-næringen, som etter hvert påvirket normalarbeidstiden i hele økonomien. I ettertid er denne endringen karakterisert ved metaforen *Det åpne samfunn*. Det som er viktig i vår sammenheng, er at det vokste fram et deltidsarbeidsmarked som gjorde det lettere for arbeidsvillige tenåringene å kombinere skolegang med inntektsgivende arbeid. Kort deltid fortrinnsvis på ukurante tidspunkter om kveldene og i helgene, var ikke lenger bare kvinnearbeid. Ungdommen strømmet nå inn i dette segmentet på arbeidsmarkedet (Barstad 1992, Lyngstad og Kjelstad 1993, Grøgaard 1994:31). I den forstand fikk ungdommen et arbeidsmarked bestående av midlertidige deltidsstillinger i bytte mot det reduserte fulltidsarbeidsmarkedet for ufaglærte hjelpearbeidere.

Spørsmål og hypoteser

Med utgangspunkt i et datasett som følger 2809 personer over seks år fra de begynte på grunnkurs i videregående opplæring høsten 1994 til september 2000 (intervjutidspunktet), diskuteres yrkesorienterte ungdommers overgang fra videregående opplæring til det ordinære arbeidsmarkedet. Med yrkesorientert ungdom menes tenåringene og unge voksne som verken befinner seg i høyere utdanning i Norge eller som studerer i utlandet (uansett nivå) på intervjutidspunktet. Studier i utlandet regnes som ervervelse av internasjonal kompetanse gjennom formell utdanning og er klassifisert som høyere utdanning i denne undersøkelsen. Om lag 65 prosent av de 2809 befant seg utenfor høyere utdanning i september 2000. Utvalget er landsrepresentativt⁵.

Etter grunnskolen møter dette første reform 94-kullet en situasjon som er preget av god kapasitet i videregående opplæring, ganske gode muligheter til å skaffe seg en læreplass etter andre skoleår (videregående kurs 1), særlig hvis de får et ekstra forsøk (dvs. etter tredje skoleår), gode muligheter til å skaffe seg arbeidserfaring gjennom å kombinere videregående opplæring med midlertidige deltidsjobber, men samtidig svært begrensede muligheter til å skaffe seg permanent beskjeftigelse på ungdomsarbeidsmarkedet, i betydningen fast jobb på full tid som ufaglært hjelpearbeider. Høy arbeidsledighet og svake økonomiske konjunkturer midt på 1990-tallet forsterker denne situasjonsbeskrivelsen.

Det er viktig å merke seg at et flertall av guttene innkalles til militær- eller siviltjeneste i løpet av denne seksårsperioden. På intervjutidspunktet har 60 prosent av guttene gjennomført minst et halvt års pliktjeneste⁶. Vernepliktsundersøkelser fra 1980- og 1990-tallet dokumenterte at militær- og siviltjeneste påvirket unge menns arbeids- og utdanningsatferd: Over-

---

⁵ Responsraten var bare 50 prosent blant rettselevne (elever med normalalder for kullet), 45 prosent totalt. Systematiske skjevheter i utvalget ble identifisert ved hjelp av registerdata og ble korrigert ved hjelp av vektning. Sammenligninger av modeller som predikerer utdanningsvalg og kompetanseoppnåelse i populasjon og utvalg, demonstrerer at disse vektene har forbedret utvalgets representativitet (jf. Grøgaard mfl. 2002: 177-186). Representativiteten er svakest for de ungdommene som har det laveste kompetansenivået.

⁶ I dag er det bare en tredel av årskullet som innkalles til førstegangstjeneste (ca. 10 000 personer årlig).

gangen til høyere utdanning ble naturlig nok forskjøvet fremover i tid, tilbøyeligheten til å søke lønnet arbeid økte både i forkant og i etterkant av verneplikten, og andelen unge gutter som opplevde sysselsettingsproblemer (arbeidsledighet) ble ”blåst opp” som følge av verneplikten, særlig i forbindelse med dimisjon fra førstegangstjenesten⁷.

Yrkesorienterte gutter på 1990-tallet opplevde altså ingen jevn og strømlinjeformet overgang fra utdanning til arbeid. Samtidig gjennomførte et flertall av de vernepliktige mennene kompetansegivende og/eller yrkesrettede voksenopplæringskurs mens de var inne til tjeneste. Noen tok opp igjen ikke-fullførte eller havarerte utdanningsprosjekter (Nergård 1991:59), andre forberedte seg til videre utdanning ved å forbedre karakterer eller ved å ta studieforbereende kurs eller forsøkte å bedre sine muligheter på arbeidsmarkedet ved å ta sjåføropplæring, vekterkurs, å fullføre fagutdanningen sin og lignende (Grøgaard 1987:22-26, Grøgaard 1998:39-44). En effektevaluering av denne kursdeltagelsen på slutten av 1990-tallet indikerte at yrkesrettede og/eller kompetansegivende kurs reduserte sjansen for å bli arbeidsledig og økte sjansen for å manøvrere ut av ledighet (dersom man først blir arbeidsledig), alt annet likt (Grøgaard 1998:105,109). Tilsvarende positive effekter av kursdeltagelse lot seg ikke dokumentere på 1980-tallet (Bogen og Grøgaard 1987:105). Vi forventer at yrkesrettede og kompetansegivende kurs bedrer beskjeftigelsesmulighetene og øker lønnsnivået etter dimisjon, dvs. at formell utdanning under tjenesten til en viss grad kompenserer for ulempen ved det bruddet i overgangen mellom videregående opplæring og inntektsgivende arbeid som verneplikten representerer (metafor: *Brudd i livsløpet*).

I den forbindelsen er det også interessant å undersøke om det å få omsorg for små barn fungerer som et tilsvarende brudd i livsløpet for unge kvinner. Seks år etter at de begynte på grunnkurs har 24 prosent av kvinnene (10 prosent av mennene) fått slike omsorgsforpliktelser. Vi forventer at omsorgspermisjon for barn reduserer unge kvinners beskjeftigelsesmuligheter og lønnsnivå på arbeidsmarkedet. Samtidig forventer vi at omsorgsforpliktelser både har positiv effekt på sjansen til å befinne seg i inntektsgivende arbeid og på lønnsnivået blant menn.

Det er et empirisk spørsmål i hvilken grad adgangen til det ordinære arbeidsmarkedet er regulert etter arbeidssøkernes formelle utdanning, men i utgangspunktet regner vi med at ungdommenes *kompetanseprofil* (som kombinasjoner av *utdanningsnivå* og *-type*) fra videregående har stor betydning for deres hovedsyssel høsten 2000. Kombinasjonen av formelle reguleringer i det norske arbeidslivet og nedgangen i etterspørselen etter unge ufaglærte hjelpearbeidere skulle tilsi at ungdom som ikke fullfører videregående med sluttkompetanse (*studiekompetanse* og/eller *yrkeskompetanse*) vil oppleve at det kan være vanskelig å manøvrere inn i ordinært arbeid. Arbeidsvillige tenåringer som kombinerer skolegang med deltidsarbeid, har imidlertid fått bedre muligheter som følge av strukturendringene på ungdomsarbeidsmarkedet. Disse ungdommene taper muligens litt fokus i skolen, noe som kan straffe seg rent prestasjonsmessig, men de skaffer seg erfaring og knytter kontakter i arbeidslivet

---

⁷ Bogen og Grøgaard (1987:73), Grøgaard (1998:13-14), Grøgaard mfl. (2002:144-146).

mens de går på skolen. Slik erfaring og kontakt kan tenkes å gi dem fordeler i konkurransen om jobbene etter at de er ferdig med videregående skole.

Det er også et interessant spørsmål om yrkeserfaring kan erstatte (kompensere for) manglende formell utdanning. Strengt tatt er dette to spørsmål: For det første kan vi spørre hva som betyr mest for beskjeftigelse og lønn blant ungdom - utdanningshistorien (utdanningsnivå, -type, prestasjonsnivå og lignende) eller yrkeshistorien (ansiennitet fra heltidsarbeid, deltid, ledighetserfaring, perioder med "uvirksomhet" og lignende)? Vi regner med at dess større krav som stilles til et ansettelsesforhold – fulltid, fast stilling, relevant i forhold til utdanning, høyt lønnsnivå - dess større relativ betydning har ungdommenes formelle utdanning. For det andre, er det naturlig å undersøke hvilke muligheter ungdom som ikke fullfører videregående har på ungdomsarbeidsmarkedet. Finnes det kanaler inn til permanent lønnet arbeid som ikke går via formell utdanning, og hvor utbredt er disse? Nå er det viktig å understreke at vi studerer overgangen fra videregående utdanning til arbeid i en periode som endte i en høykonjunktur. Derfor regner vi med at det finnes en kompensatorisk kanal inn på det ordinære arbeidsmarkedet for ungdom som ikke fullfører videregående opplæring med yrkes- og/eller studiekompetanse. Metaforen "det er mange muligheter, men lett å trå feil" karakteriserer antagelig denne gruppens beskjeftigelsessituasjon. De ungdommene som, mot alle odds, manøvrerer inn i en serie midlertidige stillinger, fortrinnsvis på heltid, uten for lange mellomliggende ledighetsperioder, har gode muligheter til å skaffe seg fast fulltidsarbeid i løpet av en seksårsperiode etter at de begynte i videregående. Det er altså mange muligheter, særlig i en høykonjunktur. Samtidig regner vi med at disse arbeidssøkerne straffes hardt dersom de opplever lengre perioder i "uvirksomhet", for eksempel som arbeidsledige, som hjemmeværende uten lønn, som langvarig syke og lignende. Det er med andre ord lett å trå feil dersom man mangler formell kompetanse.

Bourdieu uttrykker at det bak håndfaste og synlige utvelgelsesprosesser vil være "et underjordisk nettverk av korrelasjoner", som når vi blir oppmerksomme på dem, kan forandre vårt syn på hvordan utvelgelsesprosesser virker og for så vidt også hva slags legitimitet de har. Det kreves kanskje en bestemt eksamen til en jobb eller en skoleplass, men i realiteten kreves en bestemt sosial oppvekst, et bestemt kjønn, en bestemt etnisk tilhørighet, en bestemt geografisk tilhørighet, etc. (i Brody og Palme red. 1986:245-247). Hvor store er de sosiale forskjellene på arbeidsmarkedet og er det en tendens til at lønnet arbeid gir nye muligheter for ungdom fra sosiale sjikt som tradisjonelt strever med å lykkes i skolen? Vi fremmer følgende hypoteser:

1. Kompetanseprofilen (utdanningsnivå og -type) har stor betydning for yrkesorienterte ungdommers beskjeftigelse etter videregående. Prestasjonsnivå og mestringsforventninger har også betydning for beskjeftigelse og lønnsnivå.
2. Dess strengere krav som stilles til et ansettelsesforhold, dess større betydning har kompetanseprofilen (utdanningsnivå og -type). Vi regner også med at betydningen av utdanning øker relativt til arbeidserfaring dess strengere krav som stilles til ansettelsesforholdet.

3. Utdanningsløp som kombinerer skolegang med opplæring i bedrift fungerer mer effektivt enn utdanningsløp som kombinerer skolegang med kortere praksisperioder i arbeidslivet.
4. Det er noen særegenheter på kvinnearbeidsmarkedet som fører til at mange unge kvinner får store vanskeligheter med å skaffe seg faste heltidsjobber (hypotesen om en mur av deltid).
5. Studiekompetanse oppfattes som uferdig kompetanse på det ordinære arbeidsmarkedet: Ungdom med studiekompetanse kommer ut på linje med ungdom som har kompetanse på lavere nivå.
6. Brudd i livsløpet reduserer beskjeftigelsesmuligheter og lønn: Dette gjelder særlig verneplikt for menn og omsorgspermisjon for kvinner.
7. Kombinasjon av arbeid og utdanning bedrer både lønn og sysselsettingsmuligheter. All arbeidserfaring gir utbytte, også deltidsarbeid.
8. Det er mange muligheter, men lett å trå feil dersom man mangler formell utdanning. Man straffes for uvirksomhet (udokumenterte perioder), men den som makter å skaffe seg midlertidige heltidsjobber uten for lange mellomliggende ledighetsperioder har gode utsikter på arbeidsmarkedet, særlig i en høykonjunktur.
9. Tiltak av en viss varighet hjelper, og kompetansegivende og yrkesrettede voksenopplæringskurs under førstegangstjenesten bedrer både beskjeftigelsen og lønnsnivået hos unge menn.
10. Sosial bakgrunn har fortsatt stor betydning for både kompetanseoppnåelse og beskjeftigelse.

Oppbyggingen av argumentet

Først presenteres et stilisert bilde av selve overgangen fra videregående til arbeid eller utdanning (avsnitt 2). Dette er en komplisert prosess, og ungdommene støter på flere hindringer eller flaskehalser på veien fra utdanning til arbeid. Avsnitt 3 skisserer analyseverktøyet, dvs. teknikker som benyttes under analysen av data, samt definisjoner av viktige begreper og variabler som inngår i denne analysen - for eksempel hva det vil si å være integrert i ordinært arbeid, hva som menes med den enkeltes kompetanseprofil og yrkeshistorie, osv. Vi spesifiserer med andre ord to knipper av ressurser, meritter og erfaringer relatert til ungdommenes kompetanseprofil og yrkeshistorie, som vi regner med vil ha stor innflytelse på den enkeltes sjans til å være integrert i arbeid seks år etter avslutningen av ungdomsskolen. Avsnittene 4-6 presenterer resultater fra analysene. Vi forsøker å besvare spørsmålet, hva betyr mest for den enkeltes beskjeftigelse og lønn: Kompetanseprofilen eller ulike former for yrkespraksis (yrkeshistorien)? I avsnitt 7 diskuteres ulike forklaringer på observerte funn og resultater. Klarer vi å identifisere noen mekanismer? I siste avsnitt studeres noen sosiale føringer på kompetanseoppnåelse i skolen og integrasjon i ordinært arbeid. Makter skolen og arbeidslivet

å utjevne forskjeller mellom sosialgrupper anno 2000? Hvor stor betydning har sosial bakgrunn for kompetanseoppnåelse og beskjeftigelse på ungdomsarbeidsmarkedet?

2. Overgangsprosessen i fugleperspektiv

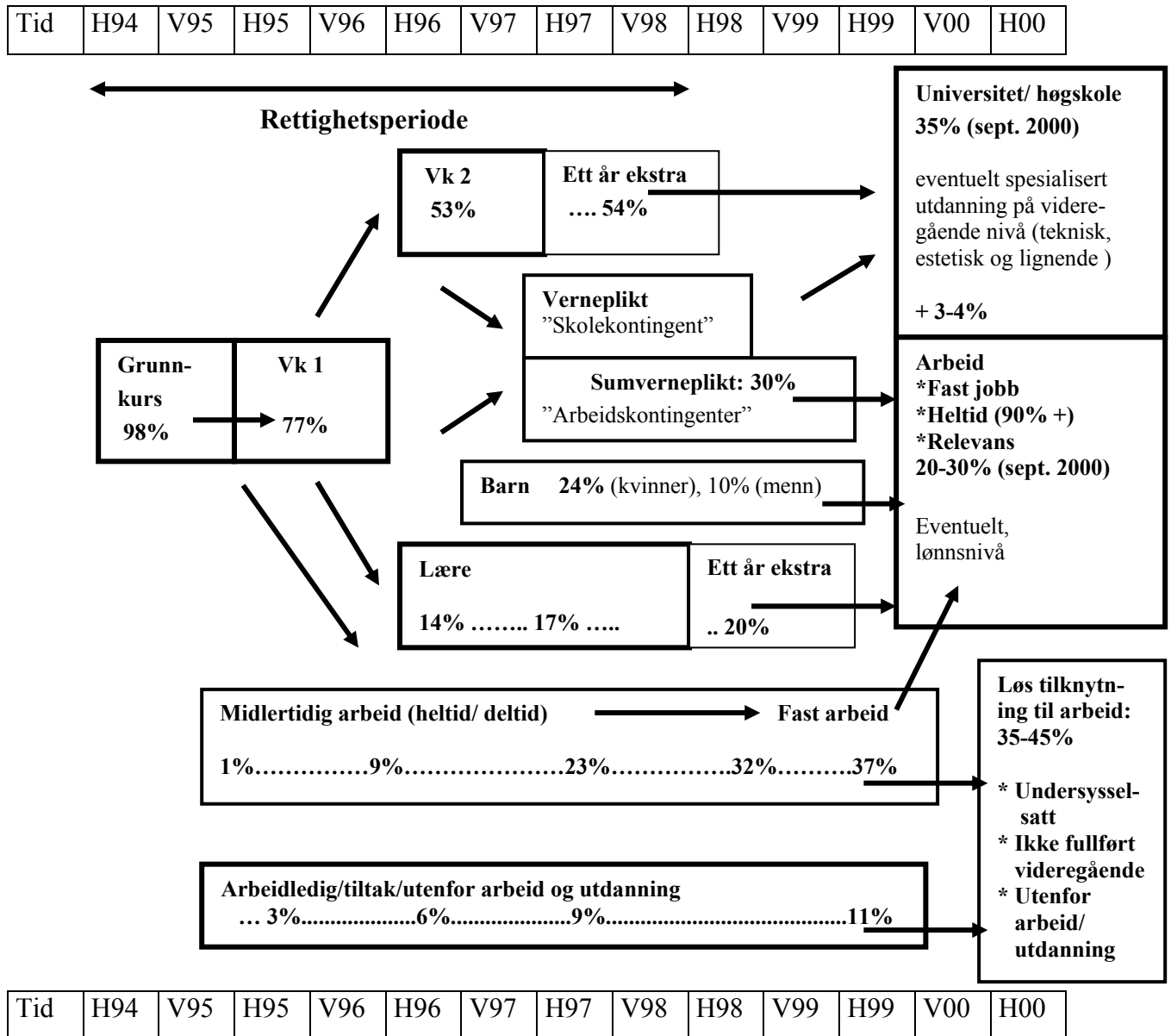
Figur 2 skisserer de typiske overgangene i videregående utdanning og mellom utdanning og arbeid i seks års perioden fra det første Reform 94-kullet begynte på grunnkurs i videregående høsten 1994 til intervjuutidspunktet september 2000. Selv en stilisert utgave av denne prosessen fremstår som ganske komplisert. De fleste ungdommene opplever ingen jevn og glatt overgang fra tilværelsen som skoleelev i videregående det året de fyller 16 til en tilværelse som student eller som sysselsatt det året de fyller 22. Verneplikten representerer et brudd i livsløpet for et flertall av de unge mennene, mens unge kvinner kan oppleve at det å få barn representerer en tilsvarende hindring for dem, på veien fra videregående opplæring mot ordinært arbeid eller høyere utdanning. Mange tenåringer strever dessuten med å fullføre videregående opplæring, og betydelige andeler strømmer inn og ut av skole, arbeid, arbeidsledighet, tiltak og manglende beskjeftigelse i et komplisert mønster (Markussen 1997:82, Midsundstad 2000:33ff.).

Gjennomstrømning i videregående og i lære

I grove trekk kan prosessen beskrives slik: Tidlig på høsten 1994 hadde allerede to prosent av grunnkurselevne droppet ut av grunnkurset. Ved inngangen til andre skoleår var ”bare” 77 prosent av ungdommene i rute. Selv om noen av disse ungdommene strøk i enkelte fag, fortsatte de på videregående kurs 1 (vk 1) høsten 1995. Samtidig begynte ni prosent av kullet på et nytt grunnkurs eller de tok det gamle grunnkurset om igjen, mens fire prosent hadde klart å manøvrere inn i lønnet arbeid. Dette var midlertidige jobber, men tre av fire hadde heltidsarbeid. Blant de resterende ti prosent var minst halvparten arbeidsledige eller utenfor arbeid eller utdanning, for eksempel som hjemmeværende uten lønn. Ved inngangen til tredje skoleår høsten 1996 ble kullet delt i to hovedgrupper: 53 prosent fortsatte i videregående kurs 2 (vk 2) med sitt tredje skoleår, mens 14 prosent fikk lære plass i bedrift. Andelen elever i rute var med andre ord redusert fra 77 prosent ved overgangen mellom grunnkurs og vk 1 til 67 prosent ved overgangen mellom vk 1 og vk2 eller vk 1 og lære. Om lag 60 prosent av søkerne til lære plass fikk førsteønsket sitt oppfylt (Lødding 1998:61). Ti prosent av det opprinnelige grunnkurskullet begynte på et nytt vk 1-kurs eller grunnkurs, eventuelt prøvde seg en gang til på det kurset de hadde foregående år, mens 7-9 prosent manøvrerte inn i lønnet arbeid. Nesten alle var i midlertidige jobber, men fortsatt arbeidet tre av fire heltid. Av de resterende 15-17 prosent befant minst to av tre seg utenfor utdanning og arbeid (Støren mfl. 1998: 84-105, Grøgaard mfl. 1999).

Figur 2

Illustrasjon av det første reformkullet typiske hovedaktiviteter hvert halvår fra ungdommene begynte på grunnkurs i videregående (høsten 1994) til intervju tidspunktet (høsten 2000).

Situasjonen fire til seks år etter grunnkurset

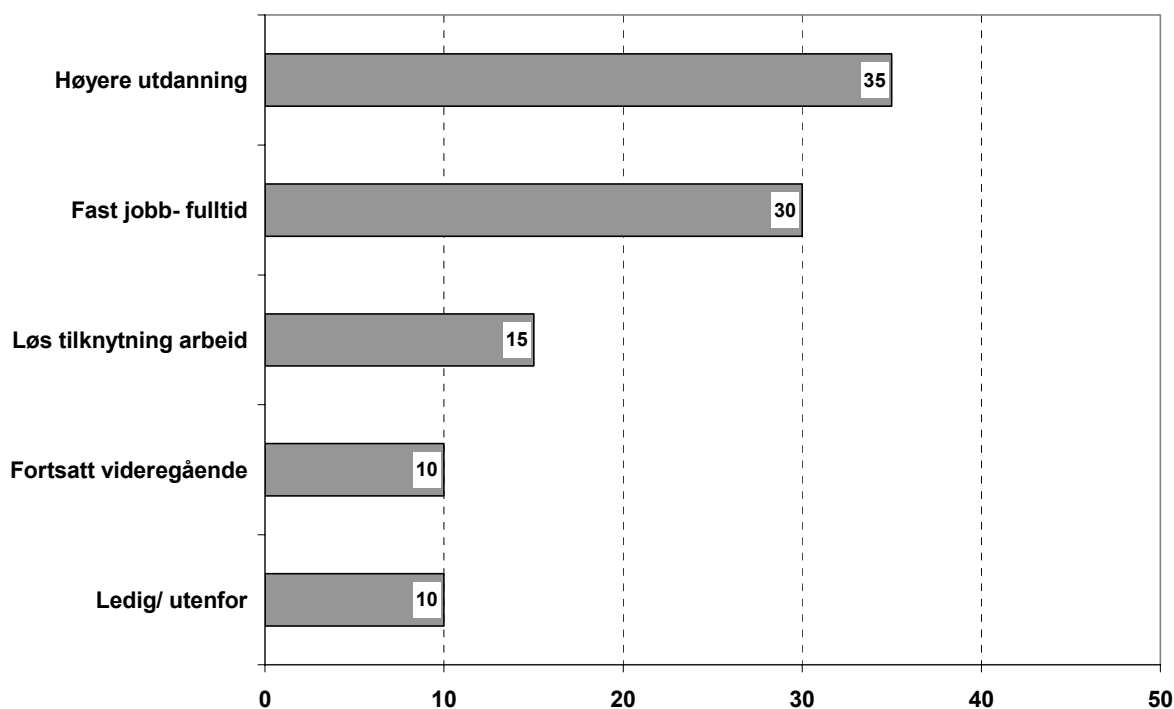
Etter tredje skoleår ble "skolekontingenten" innkalt til militær- eller siviltjeneste. I løpet av de tre neste årene gjennomførte drøyt 30 prosent av kullet (seks av ti unge menn) minst ett semester i slik tjeneste. Dette avbruddet påvirket de unge mennenes utdannings- og arbeidsmarkedsatferd: Tilbøyeligheten til å søke arbeid på bekostning av utdanning økte både umiddelbart før innkalling til tjeneste og umiddelbart etter dimisjon, samtidig som sjansen for å

oppleve arbeidsledighet ble større i tilknytning til dimisjon⁸. Nå begynte dessuten mange unge kvinner å få omsorgsansvar for sitt første barn. På intervju tidspunktet i september 2000, oppga 24 prosent av kvinnene og ti prosent av mennene at de hadde omsorgsansvar for barn.

Andelen som befant seg i eller hadde vært i lære økte jevnt og trutt til 20 prosent frem til våren 1999. Nå befant nesten en tredel av ungdommene seg i lønnet arbeid. Andelen som jobbet heltid hadde økt til 80 prosent, og etter fylte 18 år fikk mange av de yrkesorienterte ungdommene fast ansettelse.

Figur 3

Reform 94-kullet's hovedbeskjeftigelse seks år etter at de begynte på grunnkurs i videregående (september 2000). Prosent (N=2809).

Når vi gjør opp status seks år etter at ungdommene begynte i grunnkurs, registrerer vi at 35 prosent av det opprinnelige grunnkurskullet hadde begynt i høyere utdanning eller studerte i utlandet. Drøyt 30 prosent oppga at de hadde fast arbeid i full stilling. To av tre av disse igjen, uttrykte at jobben hadde tilfredsstillende relevans i forhold til deres utdanning. Av de resterende 35 prosent oppga en tredel at de enten hadde fast eller midlertidig deltidsarbeid (noen var undersysselsatt) eller at de jobbet heltid i en midlertidig ansettelse, rundt en tredel befant seg fortsatt i videregående opplæring eller i lære, mens en tredel enten var arbeidsledige eller

⁸ Bogen og Grøgaard (1987), Grøgaard og Ugland (1992), Grøgaard (1998), Grøgaard mfl. (2002:144-147).

befant seg utenfor arbeidsstyrken. Beskjeftigelsessituasjonen til Reform 94-kullet kan oppsummeres slik (jf. Figur 3):

- Drøyt 10 prosent har alvorlige sysselsettingsproblemer på intervju tidspunktet, de er enten arbeidsledige eller befinner seg utenfor arbeidsstyrken.
- Drøyt 10 prosent strever med å fullføre en videregående utdanning (inkludert lære).
- 15 prosent har fått lønnet arbeid, men beskjeftigelsen er enten midlertidig eller på deltid eller både midlertidig og på deltid. Mange av disse har en løs tilknytning til det ordinære arbeidsmarkedet, en del er undersysselsatt.
- 30 prosent har skaffet seg fast fulltidsbeskjeftigelse, men en tredel av disse oppfatter arbeidet som lite relevant i forhold til sin utdanning.
- 35 prosent har manøvrert inn i høyere utdanning (inkludert studier i utlandet). Denne gruppen er integrert i høyere utdanning, og gruppens muligheter på arbeidsmarkedet diskuteres kort i avsnitt 8.

Det er med andre ord 25-35 prosent av det opprinnelige grunnkurskullet som strever med å komme seg inn på det ordinære arbeidsmarkedet seks år etter at de begynte på grunnkurset i videregående. Dette er en betydelig andel, særlig når vi tar hensyn til at perioden rundt 2000 fremstod som en periode med høykonjunktur i norsk økonomi.

3. Definisjoner og metode

I dette avsnittet presenteres sentrale definisjoner og faktorer (knipper av variabler) som brukes i diskusjonen av overgangen til arbeid. Først defineres utfallet på arbeidsmarkedet: Hva vil det si å være *integrert i ordinært arbeid*? Dernest defineres kompetanseprofilene og hva som menes med ungdommenes yrkeshistorie. Vi ser også litt på fordelingen av kompetanseprofiler i ulike videregående opplæringsløp ("studieretninger") og årsaker til variasjonen i kompetanseoppnåelse i hele grunnkurskullet 1994. Videre ser vi på den statistiske relasjonen mellom kompetanseprofiler og yrkeshistorie for den delen av Reform 94-kullet som ikke fortsatte i høyere utdanning etter videregående. Til slutt beskrives de analysemodellene som ligger til grunn for diskusjonen av det første reformkullets overgang fra utdanning til arbeid.

Et gradert integrasjonsmål på arbeidsmarkedet

Ungdommenes overgang til arbeidsmarkedet måles ved hjelp av fire indikatorer:

- Sannsynligheten for å være yrkesaktiv i undersøkelsesuken (september 2000).
- Sannsynligheten for å ha fast arbeid i tilnærmet full stilling. Vi krever at stillingsandelen er 90 prosent eller mer av en heltidsstilling (anslagsvis 33-34 timers inntektsgivende arbeid i undersøkelsesuken).
- Sannsynligheten for å ha fast arbeid i tilnærmet heltidsstilling (90 prosent eller mer) med tilfredsstillende relevans. En jobb oppfattes gjerne som relevant i forhold til ens utdanning dersom man på et spørsmål om relevans svarer at jobben er svært relevant eller (ganske) relevant på en fem punkt skala (Try 2001, Try og Grøgaard 2003). Vårt krav er svakere: Vi krever at respondenten ikke oppfatter jobben som irrelevant.
- Selvoppgitt brutto lønnsnivå (månedslønn).

Tankegangen er at yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse, fast arbeid i tilnærmet full stilling og fast arbeid i tilnærmet full stilling med tilfredsstillende relevans, fungerer som en gradering av ungdommenes tilknytning til arbeidsmarkedet, dvs. som *et gradert integrasjonsmål*. Dersom en ungdom har yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse, er vedkommende i det minste på vei inn i ordinært lønnet arbeid (metafor: En fot innenfor). Den som har fast, relevant arbeid i full stilling kan oppfattes som helt integrert på det ordinære arbeidsmarkedet, særlig dersom lønnsnivået også er tilfredsstillende (for eksempel nær gjennomsnittet for den respektive kompetanseprofilen). Undersøkelser av jobbpreferanser finner gjerne at arbeidssøkere og ansatte ønsker lønnet arbeid som møter tre minimumskrav: Fullt arbeid, fast arbeid og en lønn man kan leve av. Sikker jobb har lenge vært det viktigste (Engelstad 1985, Borgen og Grøgaard 1986). De fleste har med andre ord tradisjonelle jobbpreferanser. Fast fulltidsarbeid som ikke oppfattes som relevant i forhold til utdanningen, kommer i en mellomstilling. Den sysselsatte har funnet sin plass i arbeidsmarkedet på vanlige vilkår (fast arbeid, fullt arbeid), men vedkommende har ikke fått realisert det han/hun oppfatter som sin kompetanse. Å oppnå tilfredsstillende relevans vil innebære at man skifter jobb, eventuelt at man skifter jobb i kombinasjon med mer formell utdanning som kvalifiserer for andre mer relevante og attrak-

tive stillinger på arbeidsmarkedet. En liten gruppe yrkesaktive oppgir at de ikke har en fast jobb samtidig som de rapporterer et inntektsnivå som er betydelig høyere enn gjennomsnittet⁹ (ca. to prosent av alle). Denne gruppen regnes her som fullt integrert på arbeidsmarkedet. Mange av dem er antagelig selvstendig næringsdrivende.

Personer som ikke er yrkesaktive fordeler seg på en rekke hovedsysler i september 2000: Fortsatt i videregående opplæring (inkludert lære), arbeidsledig, på tiltak, som hjemmenværende uten lønn, en felles kategori for attføring, langvarig syk eller trygdet og annen hovedbeskjeftigelse (for eksempel jordomseiling). Her samles alle disse ulike beskjeftigelsene i en gruppe - *verken i høyere utdanning eller i lønnet arbeid*. Vi ønsker blant annet å studere effekten på sjansen for å være integrert i arbeid av det å ha gjennomført verneplikt og omsorgspermisjon. Representerer dette brudd i livsløpet (av overganger mellom arbeid og utdanning, innen arbeid) som reduserer beskjeftigelsesmulighetene, eventuelt lønnsnivået på et senere tidspunkt? Siden vi ønsker å vurdere effekter på beskjeftigelse og lønn av omsorgspermisjon og verneplikt, er personer som har dette som hovedbeskjeftigelse på intervju-tidspunktet ikke inkludert i datasettet (til sammen 74 personer).

Tre former for kompetanse

Reform 94 innførte tre ulike former for formell kompetanse som dels angir forskjeller i type kompetanse (horisontal differensiering), dels ulikhet i nivå (vertikal differensiering)¹⁰. Fullført videregående opplæring gir enten *studiekompetanse* eller *yrkeskompetanse*. Ungdom som ikke fullfører videregående opplæring får *kompetanse på lavere nivå*. Etter reformen blir også denne kompetansen dokumentert (Markussen 2000:136, 2002:26).

Generell studiekompetanse gir adgang til høyere utdanning, selv om enkelte studier krever spesiell studiekompetanse, f.eks. at søkeren har bestemte realfag. Slike studier opererer gjerne med strenge opptakskrav i tillegg, f.eks. medisinske fag og enkelte siviløkonom- og sivilingeniørutdanninger. Studieretningen for allmenne og økonomisk-administrative fag, idrettsfag og musikk, dans og drama er de viktigste studieforbredende utdanningene. Reformen har imidlertid lagt til rette for at også yrkesforberedende utdanninger skal kunne gi studiekompetanse gjennom et allmennfaglig påbygningsår eller ved at elever fortsetter på allmennfaglig studieretning etter to år i yrkesforberedende utdanning.¹¹ Denne fleksibiliteten i strukturen er dessuten forsterket gjennom "Realkompetansereformen" (KUF 1999). Personer som ikke tilfredsstillter formelle kompetansekrav i høyere utdanning kan tas opp etter individuell vurdering av deres realkompetanse, blant annet basert på tidligere yrkeserfaring. Også i vårt datasett observeres enkeltpersoner som har manøvrert inn i høyere utdanning uten at de

---

⁹ De har oppgitt et lønnsnivå som er ett standardavvik høyere enn gjennomsnittet i utvalget (jf. Grøgaard mfl. 2002:131).

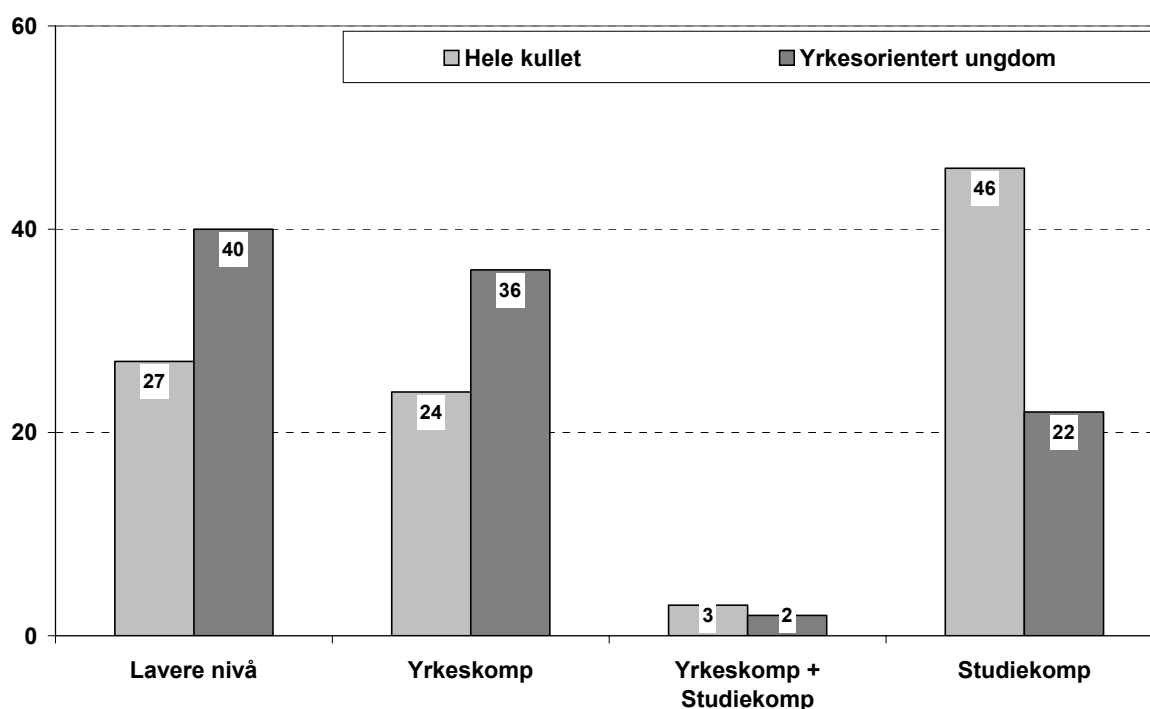
¹⁰ Inndelingen i forskjeller på samme nivå (horisontalt) og forskjeller i nivå (vertikalt) er betinget av at det er videregående opplæring vi snakker om. Når ungdommene fullfører høyere utdanning vil kompetanseformer som kvalifiserer til slike studier gi høyere skår på en vertikal inndeling enn kompetansetyper som ikke kvalifiserer til høyere utdanning (jf. Støren og Arnesen 2003).

¹¹ Elevene oppnår også studiekompetanse gjennom spesialiserte utdanninger i naturbruk (naturforvaltning) og formgivning (tegning, form og farge).

har skaffet seg studiekompetanse (Grøgaard mfl. 2002:148). *Yrkeskompetanse* gjennom opplæring i skole kombinert med praksisperioder i arbeidslivet eller gjennom kombinasjon av grunnopplæring i skole og lærkontrakt i bedrift (lærefagene), kvalifiserer for lønnet arbeid som faglært arbeider eller funksjonær. De øvrige ti studieretningene i videregående opplæring (senere utvidet til tolv) er først og fremst yrkesforberedende¹². Dersom en ungdom har *kompetanse på lavere nivå* (dvs. verken studie- eller yrkeskompetanse), entrer vedkommende arbeidsmarkedet som ufaglært arbeidssøker. Det er et empirisk spørsmål om ungdom som har fått studiekompetanse regnes som ferdigutdannede (faglærte) eller ikke.

Figur 4

Kompetanseoppnåelse i løpet av seks år etter påbegynt grunnkurs. Hele Reform 94-kullet og yrkesorienterte ungdommer i dette kullet. Prosent (N=2736 og N=1784).

Blant de tidligere reformelevene som etter seks år befinner seg utenfor høyere utdanning, er kompetansefordelingen slik: Rundt 22 prosent har studiekompetanse, om lag 36 prosent har yrkeskompetanse, to av tre gjennom lære, to prosent har både studie- og yrkeskompetanse og 40 prosent har verken studie- eller yrkeskompetanse (kompetanse på lavere nivå). For reformkullet som helhet har om lag 46 prosent studiekompetanse, 25 prosent har yrkeskompetanse og tre prosent har oppnådd både studie- og yrkeskompetanse. Dette innebærer at hele 27 pro-

¹² Naturbruk, elektrofag, trearbeidsfag, byggfag, tekniske byggfag, kjemi- og prosessfag, transportfag, helse- og sosialfag, formgivningsfag og hotell- og næringsmiddelfag. Senere er disse yrkesrettede grunnkursene utvidet med yrkesrettede tilbud i medier og kommunikasjon og i salg og service.

sent av kullet som helhet "bare" har kompetanse på lavere nivå. Blant de yrkesorienterte ungdommene er denne andelen hele 40 prosent (Figur 4).

I analysen suppleres kompetanseprofilen med et samlemål på prestasjonsnivået i viktige skolefag som matematikk, norsk, engelsk og samfunnsfag (uansett nivå). Vi måler en gjennomsnittskaraktter i disse fagene. Kompetanseprofil kan også knyttes til subjektive, personlige oppfatninger av hvilke ferdigheter man har, det som i læringsteori gjerne kalles mestringsforventninger eller *egenvurdert kapasitet*. Her måles slike selvoppfatninger på tre områder: Språklig-teoretiske ferdigheter, praktisk-tekniske ferdigheter og anlegg for matematikk¹³. Er det slik at tro kan flytte fjell?

Litt om forskjeller i kompetanseoppnåelse i Reform 94-kullet

Det er sterke sosiale forskjeller og kjønnsforskjeller i rekrutteringen til ulike studieretninger i videregående. De mest utpregede kvinneutdanningene er helse- og sosialfag (94 prosent kvinner), formgivning (81 prosent), musikk, dans og drama (75 prosent) og hotell- og næringsmid-delfag (62 prosent). Kvinner er også overrepresentert på studieretningen for allmennfag og økonomisk-, administrative fag (53 prosent). Menn er tilsvarende overrepresentert i byggfag og elektrofag (99 prosent), mekaniske fag (95 prosent), tekniske byggfag (84 prosent), transportfag (79 prosent) og naturbruk og idrettsfag (65 prosent). Når ungdom velger en praktisk, yrkesrettet utdanning, vil de samtidig kvalifisere seg til bestemte segmenter på arbeidsmarkedet. Ut fra denne oversikten kan vi forutsi at omsorgs- og serviceyrker som forutsetter kompetanse på videregående nivå, særlig i offentlig sektor, vil være totalt dominert av kvinner, mens klassiske manuelle håndverks- og industrifagyrker vil være tilsvarende dominert av menn. Det har dessuten ikke skjedd så store endringer i kvinners og menns utdanningsvalg (preferanser) de siste 20 årene (Jørgensen 1993, Vassenden 1993, Arnesen og Støren 2003). Samtidig indikerer disse kjønnsforskjellene i utdanningsvalg at kvinner vil være ganske sterkt overrepresentert blant ungdom som skaffer seg studiekompetanse og som senere fortsetter i høyere utdanning. Selv om disse preferanseforskjellene kan forklares på flere måter (jf. Arnesen og Støren 2003), er det et faktum at menn oppnår et brukbart lønnsnivå med utdanning på videregående nivå, mens kvinner gjerne må ta høyere utdanning for å oppnå et lønnsnivå som er sammenlignbart med det faglærte mannlige manuelle arbeidere oppnår (Jørgensen 1993: 124, Høgsnes 1999). Da har vi samtidig sagt at kvinner vil være overrepresentert blant offentlig ansatte, og i offentlig sektor regner vi med at det gjennomgående er sterkere kompetanseregulering i adgangen til bestemte stillinger (profesjonalisering i stillingsstrukturen) enn i privat virksomhet. Dette vil antagelig i sterkere grad begrense adgangen til stabile ansettelsesforhold blant unge kvinner med kompetanse på lavere nivå enn blant unge menn med tilsvarende kompetanse. De sosiale forskjellene i kompetanseprofil diskuteres i siste avsnitt i dette notatet (jf. avsnitt 8).

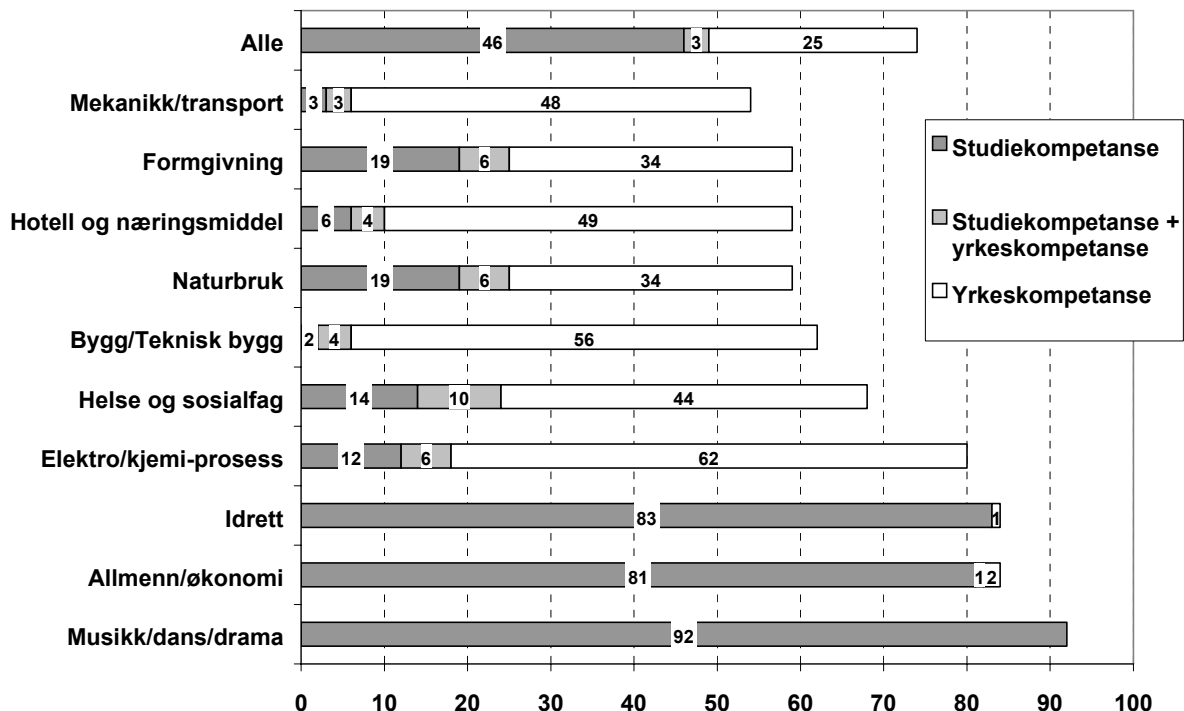
---

¹³ Bandura (1977), Hergenhahn 1976/1982, Pedersen (1996), Grøgaard (1995/1997:228f., 267f.). Mestringsforventningene er målt ved hjelp av faktoranalyse.

Kompetanseprofilen (type og nivå) varierer ganske sterkt mellom studieretningene (Figur 5). På studieforberedende kurs fullfører 85-92 prosent av elevene, og nesten alle fullfører med studiekompetanse. Blant de yrkesforberedende studieretningene, er det elektro- og kjemi- og prosessfag og helse- og sosialfag som skiller seg positivt ut. Her oppnår henholdsvis 80 og ca. 70 prosent av elevene yrkes- og/eller studiekompetanse i løpet av seks år, men nå er kompetanseprofilen svært forskjellig fra allmennfagene. På studieretningene for elektrofag og kjemi- og prosessfag får seks av ti yrkeskompetanse (de fleste gjennom lære), seks prosent dobbeltkompetanse og 12 prosent studiekompetanse. På helse- og sosialfag får 44 prosent yrkeskompetanse, ti prosent dobbeltkompetanse og 14 prosent studiekompetanse. At så mange ender opp med studiekompetanse, indikerer at disse spesialiseringene også fungerer som springbrett til høyere utdanning, for eksempel til ingeniørutdanninger og sykepleierutdanning. På de resterende yrkesforberedende studieretningene oppnår 54-62 prosent av elevene yrkes- og/eller studiekompetanse innen seks år. Blant elever på mekaniske fag og transportfag avslutter nesten halvparten med kompetanse på lavere nivå (dvs. som ufaglærte).

Figur 5

Andel reformelever som oppnådde studiekompetanse eller yrkeskompetanse eller begge i løpet av seks år, etter påbegynt grunnkurs høsten 1994. Prosent (vektet N=2808).

Det er i hovedsak fem kilder til disse forskjellene i ungdommenes kompetanseoppnåelse: Undervisningens *kvalitet*, elevenes *faglige forutsetninger* fra ungdomsskolen, *kapasiteten* på den studieretningen de velger, *evalueringsregimet* der og klassekameratenes faglige forutsetninger (*god/svak klasse*). Implisitt i flere av disse forholdene vil man finne effekter av undervisningens kvalitet.

En rangering av grunnkursene etter gjennomsnittselevens prestasjonsnivå fra ungdomsskolen, ville gitt et bilde som samsvarer meget godt med rangeringen av grunnkursene etter samlet kompetanseoppnåelse i Figur 5. Datasettet vårt inneholder ikke opptakskarakterer, men tilsvarende analyser av 1994-kullet og senere kull har vist at det er en meget sterk sammenheng mellom den enkelte elevens opptakskarakterer og den enkeltes kompetanseoppnåelse og prestasjonsnivå til slutt (Grøgaard 1997a,b 1999, Markussen 2000, Midtsundstad 2000). Vi påstår følgende: Den viktigste årsaken til at 92 prosent av elevene på musikk, dans og drama fullfører videregående med studiekompetanse, mens beskjedne 54 prosent av elevene på transportfag og mekaniske fag avslutter yrkes- og/eller studiekompetanse, er altså knyttet til elevenes faglige utgangspunkt på disse studieretningene.

Samtidig møter yrkesfagelever flaskehalsen som elever på studieforbereende kurs ikke møter, særlig i overgangen mellom opplæring i skole og opplæring i bedrift (lærefagene). Selv om det var høykonjunktur på slutten av 1990-tallet, var det mangel på læreplasser, og dette førte til at det var en ganske sterk karakterutvelgelse til lærekontrakt. Vibe mfl. (1997: 81) fant at det var vanskeligere å få oppfylt førsteønsket på elektrofag og mekaniske fag enn på byggfag, tekniske byggfag og kjemi- og prosessfag høsten 1996. Med bedre tilgang på læreplasser på elektrofag, ville altså andelen fullførte løp vært høyere enn 80 prosent. Dessuten var gutter og rettselever (elever med "normalalder" for kullet) overrepresentert blant elever som fikk oppfylt førsteønsket sitt. Dette indikerer at det er sterkere kapasitetsbegrensninger på lærlingeløp innen klassiske kvinneutdanninger, for eksempel omsorgsarbeider og barne- og ungdomsarbeider, enn innen for eksempel mannsdominerte byggfag. Lødding (1998:68) demonstrerte at særlig menn med *minoritetsbakgrunn* fra 1995-kullet var utsatt for en annen type karakterutvelgelse til lærekontrakt enn såkalt etnisk norske elever (majoritetselever). Mens majoritetselevne møtte en karakterterskel på lavere enn middels nivå, måtte innvandrerelevne ha gode prestasjoner på vk 1 for å manøvrere inn i lærekontrakt med samme sannsynlighet som majoritetselevne. Slike barrierer på tilbudssiden påvirker gjennomstrømningen og dermed også kompetanseoppnåelsen på ulike studieretninger og i ulike elevgrupper i videregående.

For det tredje synes det å være noe lettere å oppnå gode karakterer på enkelte studieretninger enn på andre: Allmennfagene synes å være preget av de tøffeste prestasjonsvurderingene, mens håndverks- og industrifag synes å stramme inn evalueringen på vk1-nivå, dvs. før opptak til lærekontrakt. Enkelte "myke yrkesfag" opererer tilsynelatende med et mildere evalueringsregime både på grunnkurs og vk1 (særlig helse- og sosialfag). Slike forskjeller kan dokumenteres ved at prestasjonsutviklingen over tid kontrolleres for avgangskarakterene fra ungdomsskolen (Grøgaard 2002:95). Det er også slik at elever som er så heldige at de går i

en god klasse, dvs. at de har flinke klassekamerater, oppnår vesentlig bedre karakterer i videregående enn elever som befinner seg i en prestasjonssvak klasse (ibid).

Andelen som fullfører videregående med yrkes- og/eller studiekompetanse varierer også med *alder* og *kjønn*. Rettselever (normalalder og forlods¹⁴) har mye bedre kompetanseoppnåelse enn eldre elever. Blant rettselevne har 19 prosent verken oppnådd studie- eller yrkeskompetanse, mens den tilsvarende andelen blant elever uten rett er hele 48 prosent. Denne forskjellen i kompetansenivå slår i sin helhet ut på andelen som oppnår studiekompetanse. Blant rettselevne gjelder dette 57 prosent, blant eldre elever 27 prosent. Andelen som oppnår yrkeskompetanse er ikke påvirket av elevenes rettighetsstatus (jf. Markussen 2002:33). Alderseffekten på ungdommenes kompetanseprofil har sammenheng med at Reform 94 er en rettighetsreform. Mens eldre elever hadde fortrinn til opptak på studieretninger med kapasitetsbegrensninger før reformen, blant annet ved at de fikk ”alderspoeng”, har elever med normalalder fått fortrinnsrett fra og med 1994. I tillegg utgjør eldre elever en negativt selektert gruppe rent prestasjonsmessig. De har i gjennomsnitt svakere avgangskarakterer fra ungdomsskolen enn rettselevne (Grøgaard 1999:192).

Kvinner og menn er først og fremst horisontalt differensiert umiddelbart etter videregående. Det er kompetansetypen mer enn –nivået som varierer: Mens 55 prosent av de unge kvinnene får studiekompetanse, hvorav ca. 4 prosentpoeng også får yrkeskompetanse, gjelder dette 42 prosent av mennene (ca. 2 prosentpoeng oppnår også yrkeskompetanse). Analogt, oppnår 24 prosent av kvinnene yrkeskompetanse (fortsatt 4 prosentpoeng med studiekompetanse) sammenlignet med 31 prosent av mennene (fortsatt 2 prosentpoeng med studiekompetanse i tillegg). Når vi tar hensyn til at kvinner har større tilbøyelighet til å fortsette i høyere utdanning enn menn, vil det over tid bli betydelig vertikal differensiering (nivåforskjeller) i kompetanseoppnåelse i kvinners favør.

Selv om en kompetanseoppnåelse i underkant av 60 prosent på enkelte yrkesfaglige studieretninger, kan oppfattes som et magert resultat av en omfattende og kostbar reform, er det viktig å understreke at yrkesfagelever fra 1994-kullet har vesentlig bedre progresjon og kompetanseoppnåelse enn yrkesfagelever hadde ved inngangen til 1990-tallet. Som nevnt innledningsvis: Blant grunnkurselever i 1991 var det bare 30 prosent som var i rute mot yrkeskompetanse det tredje skoleåret (Støren og Skjersli 1999:109).

Yrkeshistorien: Aktivitetsfordelingen blant de som ikke fortsatte i høyere utdanning

Vi har spurt ungdommene om deres hovedbeskjeftigelse hvert semester fra de begynte i videregående høsten 1994 tom. våren 2000. Når respondentene oppgir en og bare en hovedbeskjeftigelse hvert semester må vi regne med at det er denne som dominerer de selvrapporterte aktivitetene det halvåret. Det innebærer for eksempel at personer som har skiftet arbeid kan ha hatt mellomliggende perioder som arbeidsledig eller utenfor arbeidsstyrken, men at disse periodene har vært forholdsvis kortvarige. Her konsentrerer vi oss om de reformelevne som ikke fortsatte i høyere utdanning etter videregående: Tabell 1 angir gjennomsnittlig antall

---

¹⁴ Forlods omfatter personer som er yngre enn normalalder for kullet.

semestre i heltidsarbeid, deltidsarbeid, andel på sysselsettings- og kvalifiseringstiltak av 3-6 semestres varighet, som arbeidsledig, som hjemmевærende uten lønn og i annen hovedbeskjeftigelse fom. høsten 1994 tom. våren 2000, etter ungdommenes kompetanseprofil.

For det første observerer vi at ungdom som har yrkeskompetanse fra skole har flest semestre i heltidsarbeid i gjennomsnitt. Dette har blant annet sammenheng med at ”jentelinjene” i større grad har skoleløp mot yrkeskompetanse enn det de klassiske guttedominerte håndverks- og industrifagene har. Skoleløpene er treårige mens lærefagene opererer med et fireårig opplæringsløp. Det at seks av ti menn har tilbrakt minst ett semester i verneplikt forklarer også noe av forskjellen i yrkeserfaring mellom de to gruppene.

Ellers er det interessant at ungdom med kompetanse på lavere nivå oppgir tre semestre med inntektsgivende arbeid i gjennomsnitt, 0,7 semester i deltidsarbeid og 2,3 semestre i heltidsarbeid. Mange har klart å skaffe seg betydelig yrkeserfaring. Vi får imidlertid bekreftet mistanken om at denne gruppen er sterkt eksponert for sysselsettingsproblemer. I gjennomsnitt oppgir de 0,7 semester som arbeidsledig, 0,3 semester som hjemmевærende uten lønn og 0,8 semester i annen hovedsyssel, der en fellesrubrikk for det å være langvarig syk, på attføring eller på uføretrygd er en av viktigste komponentene. Denne gruppen er også overrepresentert på tiltak av 3-6 semestres varighet. Forskjellene mellom ulike kompetanseprofiler (nivå og type) i gjennomsnittlig arbeidserfaring, ledighetserfaring, tiltakserfaring, etc. er statistisk pålitelige ($p < 0,001$). Dette forteller oss samtidig at det er en skjevfordeling av helseproblemer i ungdomsgruppen som er assosiert med manglende kompetanseoppnåelse i skolen og med sysselsettingsproblemer på arbeidsmarkedet etter endt skolegang – sviktende helse er altså en årsak blant flere til at en person opplever vanskeligheter med å oppnå kompetanse og stabile arbeidskontrakter.

Tabell 1

Gjennomsnittlig antall semestre i ulike hovedsysler etter ungdommenes kompetanseprofil i fire grupper. N=1966 (vektet).

Kompetanseprofil	Heltid	Deltid	Arbeidsledig	Tiltak 3-6 semestre	Hjemme u/lønn	u/Annet
Yrkeskompetanse, lære	1,9	0,3	0,1	3%	-	0,2
Yrkeskompetanse, skole	2,7	0,7	0,3	2%	0,1	0,2
Studiekompetanse	1,5	0,8	0,1	-	0,1	0,2
Kompetanse lavere nivå	2,3	0,7	0,7	5%	0,3	0,8
Alle	2,1	0,6	0,4	3%	0,2	0,4
Eta	0,17***	0,15***	0,28***	0,11***	0,15***	0,15***

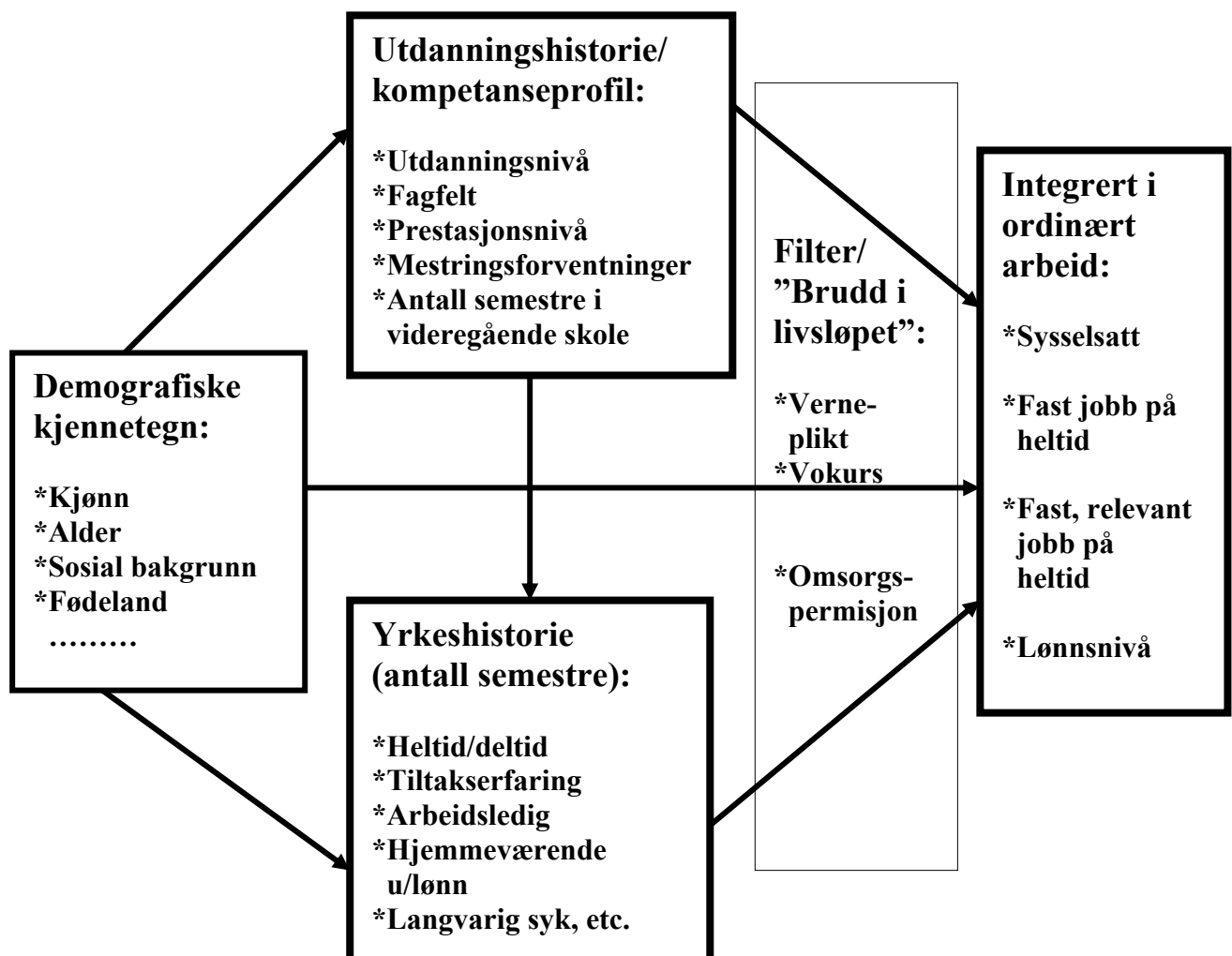
*** $p < 0,001$ ¹⁵

¹⁵ Eta er et ikke-lineært korrelasjonsmål som er like stor eller større enn den tradisjonelle korrelasjonskoeffisienten (Pearsons r). $p < 0,001$ betyr at det er mindre enn 0,1% sjanse for å ta feil når vi forkaster påstanden om at

Det er et åpent spørsmål hvordan arbeidsgivere oppfatter yrkeserfaring på deltid. Vi regner med at all yrkeserfaring teller positivt, dvs. enten den er på full tid eller bare omfatter deler av arbeidsdagen/arbeidsuken, vil arbeidsgivere regne slik yrkeserfaring som noe positivt (*hypotese nr. 7*). Alternativt, kan det være slik at all yrkeserfaring reduserer sjansen for arbeidsledighet og ”utstøting” (dvs. øker sjansen for å være yrkesaktiv), mens det bare er fullt arbeid som regnes som relevant praksis på de mer lukrative segmentene på arbeidsmarkedet som består av heltidsjobber med brukbar lønn og kanskje med tilfredsstillende relevans i jobben i tillegg. Det gjenstår å se.

Figur 6

Modell for å analysere sannsynligheten for at en yrkesorientert ungdom er integrert på arbeidsmarkedet etter videregående.

gjennomsnittlig antall semestre i heltidsarbeid, deltidsarbeid, som arbeidsledig, etc. er identisk i (uavhengig av) hver kompetansegruppe. Vi er med andre ord nesten helt sikre på at det er en sammenheng mellom kompetanseprofil og yrkeshistorie - helt sikre blir vi aldri.

Analysemodeller

Overgangen til (integrasjonen i) arbeid analyseres ved hjelp av en serie empiriske modeller (logit og lineær regresjon), jf. Figur 6 og *vedlegg 1*: Første modell¹⁶ undersøker hvordan sjansen for å være yrkesaktiv, i fast arbeid i full stilling, i fast relevant arbeid i full stilling samt lønnsnivået, påvirkes av kompetanseprofilen: Vi skiller mellom studiekompetanse, yrkeskompetanse gjennom lære, yrkeskompetanse (inkludert fagbrev) gjennom skole og kompetanse på lavere nivå (dvs. verken studie- eller yrkeskompetanse). Andre modell spesifiserer kompetanseprofilen på kompetansenivå og *fagfelt* i fire grupper: Mekaniske fag og byggfag, formgivningsfag, andre yrkesfag og allmenne fag (inkludert idrett, musikk, dans og drama). Helse- og sosialfag er spesifisert som kombinasjoner av kompetansenivå og fagfelt i tre grupper (dvs. gjennom samspillsledd): Yrkeskompetanse gjennom opplæring i skole, fortrinnsvis hjelpepleier og diverse helsesekretærutdanninger, yrkeskompetanse gjennom lære, fortrinnsvis omsorgsarbeider og barne- og ungdomsarbeider, samt kompetanse på lavere nivå¹⁷. Vi forventer at det kan være spesielle utfall både på jobbsannsynligheter og på lønn av denne inndelingen, særlig at helse- og sosialsektoren avviker fra det mønsteret vi finner blant andre yrkesutdannede på videregående nivå i Norge. Den enkeltes kompetanse reflekteres også i prestasjoner og ferdigheter. Derfor benyttes gjennomsnittskarakterer og egenvurdert kapasitet som kontrollvariabler i modell 1 og modell 2.

Modell 3 introduserer ungdommenes ”yrkeshistorie” fom. høsten 1994 tom. våren 2000¹⁸. Vi teller antall semestre hvor hovedbeskjeftigelsen er heltidsarbeid, deltidsarbeid, som hjemmeværende uten lønn, på attføring eller som langvarig syk eller ufør, som arbeidsledig, på sysselsettings- og kvalifiseringstiltak, i omsorgsspermisjon, etc. Hva skjer med effektene av kompetanseprofilen når tidligere ”seirer” og ”nederlag” på arbeidsmarkedet introduseres i resonnementene?

I fjerde modell innføres demografiske kjennetegn som kjønn, alder, forsørgelsesbyrde, om man er innvandrere, osv.¹⁹ Virker det å få omsorgsansvar ulikt for kvinner og menn, også når vi tar hensyn til forskjeller i kompetanseprofil og yrkeshistorie? Kommer innvandrere svakere ut enn etniske nordmenn, når vi kontrollerer for forskjeller i kompetanseprofil og yrkeshistorie²⁰? I modellen som predikerer lønnsnivået, kontrolleres det i tillegg for sektortilknytning (offentlig-privat) og om arbeidet er midlertidig eller fast²¹. I alle modellene som tar sikte på å forklare variasjoner i lønnsnivå kontrolleres det dessuten for stillingsprosent (100%=0), fordi månedslønnen i hovedsak responderer på arbeidstiden.

---

¹⁶ Vedleggstabeller Tabell 2A-D, kolonne for modell 1.

¹⁷ Vedleggstabeller Tabell 2A-D, modell 2.

¹⁸ Vedleggstabeller Tabell 2A-D, modell 3.

¹⁹ Vedleggstabeller Tabell 2A-D, modell 4.

²⁰ Etniske nordmenn er født i Norge av norskfødte foreldre.

²¹ Vedleggstabell Tabell 2D, modell 5.

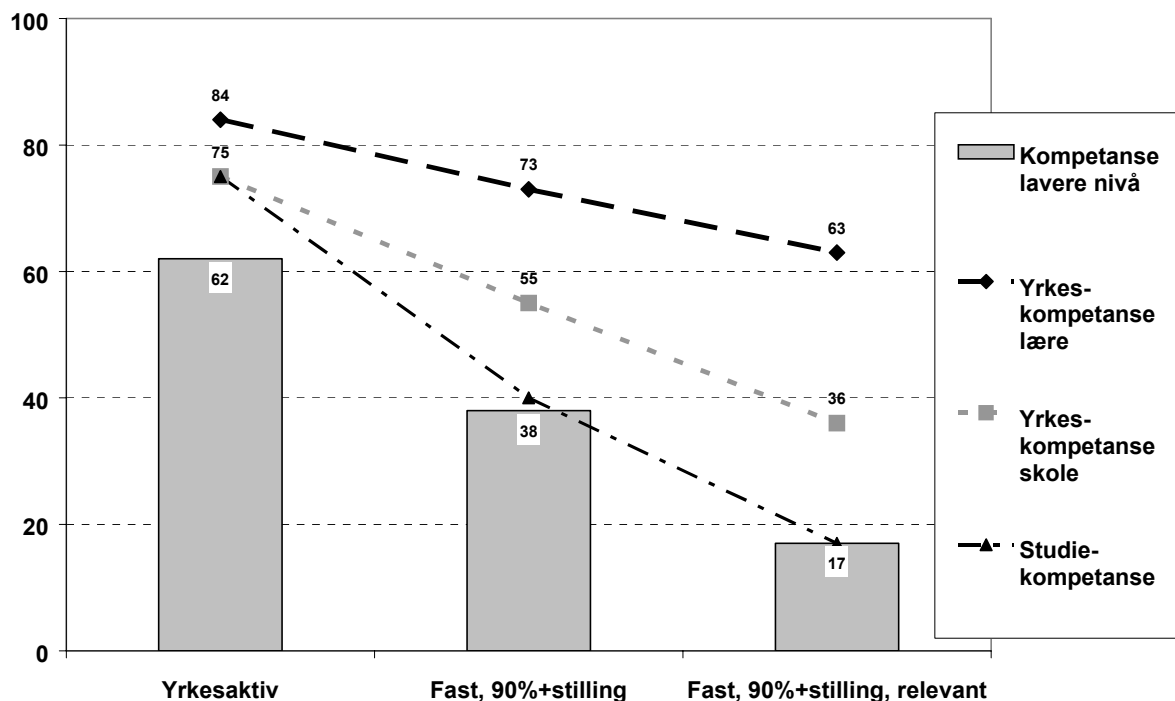
4. Kompetanseprofilens betydning for beskjeftigelse og lønnsnivå

Virksomheter av utdanningsnivå og type utdanning

Den formelle utdanningens betydning for ungdommenes beskjeftigelse er illustrert ved hjelp av Figur 7 og Tabell 2. Figur 7 skiller mellom ungdom som har oppnådd yrkeskompetanse gjennom lære, yrkeskompetanse gjennom skolegang (ofte i kombinasjon med praksisperioder i arbeidslivet), studiekompetanse og kompetanse på lavere nivå (dvs. verken yrkes- eller studiekompetanse). Videre skiller figuren mellom sjansen for å ha lønnet arbeid (*yrkesaktiv*), sjansen for å ha fast arbeid i tilnærmet full stilling (*fast, 90%+stilling*) og sjansen for å ha fast arbeid i tilnærmet full stilling med tilfredsstillende relevans i jobben (*fast, 90%+stilling, relevant*). Dermed har vi skissert skalaen for det å være integrert i ordinært arbeid. Tabell 2 spesifiserer kompetanseprofilen ytterligere på kombinasjoner av fagfelt og utdanningsnivå.

Figur 7

Andel reformelever i lønnet arbeid (tre definisjoner) etter kompetanseprofil (nivå og type) seks år etter. Logit (vektet N=1966). Reformelever som ikke er i høyere utdanning (jf. Tabell A2A-C, modell 1).

For det første styrkes tiltroen til hypotesen om at ungdom som har skaffet seg yrkeskompetanse gjennom *lære framstår som vinnere* på ungdomsarbeidsmarkedet på slutten av 1990-tallet (*hypotese nr. 3*). Denne gruppen har den høyeste andelen yrkesaktive, 84 prosent, høyest

andel i faste heltidsstillinger, 73 prosent og høyest andel i faste heltidsstillinger med tilfredsstillende relevans, 63 prosent. Aller best ut på disse beskjeftigelsesmålene kommer ungdom som har skaffet seg yrkeskompetanse gjennom lære i mekaniske fag eller byggfag (Tabell 2). Særlig bygg- og anlegg er en svært konjunkturutsatt bransje, og i 2000 var det høykonjunktur i Norge. Til sammenligning har ungdom med yrkeskompetanse gjennom opplæring i skole 11 prosentpoeng lavere andel yrkesaktive, 18 prosentpoeng lavere andel i faste heltidsstillinger og 30 prosentpoeng lavere andel i faste heltidsstillinger med tilfredsstillende relevans i arbeidet. Forskjellene mellom ungdom som har yrkeskompetanse gjennom lære og ungdom som har yrkeskompetanse gjennom skole øker når kravene til ansettelsesforholdet øker (jf. hypotese nr. 2).

Tabell 2

Overgang til lønnet arbeid etter kombinasjoner av kompetansenivå og fagfelt. Tidligere reformelever som ikke befinner seg i høyere utdanning seks år etter at de begynte på grunnkurs i videregående. Beregnet prosent (logit) og lønnsnivå (lineær regresjon) (jf. Tabell A2A-D, modell 2).

Kompetanseprofil	Yrkesaktiv	Fast jobb i 90%+stilling	Fast, relevant jobb i 90%+stilling	Brutto månedslønn, heltid
Yrkeskompetanse i lære, mekanikk-byggfag	88	81	71	18873
Yrkeskompetanse i lære ellers (ikke helse-/sosialfag, formgivning)	83	72	63	18141
Yrkeskompetanse i skole (ikke helse-/sosialfag, formgivning)	65	47	26	16232
Studiekompetanse	65	41	16	17319
Helsefag/yrkeskompetanse skole	64	40	38	15347
Helsefag/yrkeskompetanse i lære	64	33	5	13613
Formgivningsfag	63	37	26	14783
Kompetanse på lavere nivå (ikke helsefag)	54	41	16	16230
Helsefag/ kompetanse lavere nivå	54	18	2	13611
Alle (N)	67 (1966)	45 (1966)	30 (1966)	16232 (1259)

For det andre har selve *kompetansenivået* betydning for integrasjonen på arbeidsmarkedet, særlig blant ungdom med yrkesforberedende utdanning (*hypotese nr. 1*). De som startet på yrkesforberedende kurs i videregående høsten 1994 uten å fullføre med yrkeskompetanse innen september 2000, har betydelig lavere sannsynlighet for å ha inntektsgivende arbeid, for å ha faste heltidsstillinger og for å ha faste, relevante heltidsstillinger enn ungdom som avsluttet videregående med yrkeskompetanse (Figur 7). Figuren illustrerer at ungdom med kompetanse på lavere nivå har 22 prosentpoeng lavere sysselsettingsandel, 35 prosentpoeng lavere andel i faste heltidsstillinger og 46 prosentpoeng lavere andel i faste, relevante heltidsstillinger enn ungdom med yrkeskompetanse gjennom lære. Dess sterkere krav som stilles til det å være integrert i arbeid, dess større betydning har selve kompetansenivået (*hypotese nr. 2*). Det er ingen statistisk pålitelige (signifikante) forskjeller mellom ungdom som startet på yrkesforberedende eller studieforberedende utdanning dersom disse utdanningene ikke fullføres i løpet av en seks års periode.

For det tredje har ungdom med *studiekompetanse* et særegent beskjeftigelsesmønster. Denne gruppen har høyere andel yrkesaktive enn ungdom som ikke har fullført videregående opplæring (13 prosentpoeng høyere). Men, hvis kravene til å være integrert i arbeid økes til det å ha fast arbeid i heltidsstilling, eller sterkere til det å ha fast, relevant arbeid i heltidsstilling, oppnår ikke disse ungdommene den ”kompetansenivågevinsten” som observeres blant ungdom med yrkesrettet utdanning. Det synes med andre ord å være like utfordrende for ungdom med studiekompetanse å manøvrere inn i faste heltidsstillinger og faste, relevante heltidsstillinger som det er for ungdom uten fullført videregående opplæring. Arbeidsgiverne oppfatter neppe studiekompetanse som en fullført utdanning på det segmentet av arbeidsmarkedet som beskjeftiger faglærte på videregående nivå (*hypotese nr. 5*).

For det fjerde *skiller helse- og sosialfagene seg tydelig ut* fra de andre yrkesrettede utdanningene (Tabell 2). Generelt sett kommer denne gruppen svakt ut på arbeidsmarkedet både med hensyn til beskjeftigelse og lønn. Nå er det imidlertid ungdom fra skolebaserte løp (fortrinnsvis hjelpepleiere og helsesekretærer) som kommer best ut, særlig på sjansen til å skaffe seg faste fulltidsjobber med tilfredsstillende relevans (38 prosent). Ungdom med bakgrunn fra lærekontrakt (fortrinnsvis barne- og ungdomsarbeid og omsorgsarbeid) *har beskjedne fem prosent sjanse* for å manøvrere inn i en fast fulltidsjobb med tilfredsstillende relevans. Her er med andre ord andelen blant hjelpepleiere og helsesekretærer 33 prosentpoeng høyere. Hjelpepleierne og helsesekretærene har lavere andel som er integrert i arbeid enn ungdom som har yrkeskompetanse gjennom lære fra håndverks- og industrifag (25 prosentpoeng lavere andel), men kommer bedre ut på dette målet enn ungdom som har gjennomført skolebaserte utdanninger på andre yrkesfag (12 prosentpoeng høyere andel integrerte). Formgivningsfagene kommer også ganske svakt ut på disse integrasjonsmålene. Tiltroen til en hypotese om at det er særegenheter på kvinnearbeidsmarkedet som reduserer unge kvinners mulighet til å manøvrere inn i faste, relevante heltidsstillinger etter videregående styrkes av disse observasjonene (*hypotese nr. 4*). Utfordringen er å avdekke hva disse særegenhetene består i.

For det femte reflekteres mange av disse forskjellene også i det gjennomsnittlige *lønnsnivået* i en heltidsstilling. Igjen framstår yrkesutdanning gjennom lære (utenom helse- og sosialfag og formgivningsfag) som vinner blant arbeidsorientert eller yrkesrettet ungdom, med mekaniske fag og byggfag på topp. Mens gjennomsnittlig månedslønn i en fulltidsstilling i ungdomsgruppen generelt er ca. 16 300 kr., er gjennomsnittlig månedslønn i fulltidsstillinger blant faglærte i mekanikk og byggfag ca. 18 900 kr., ca. 18 100 kr. i andre klassiske håndverks- og industrifag. Her er det dessuten interessant å merke seg at tidligere elever som har oppnådd studiekompetanse i gjennomsnitt tjener ca. 17 300 kr. pr. måned, vesentlig mer enn faglært ungdom fra for eksempel formgivningsfag og helse- og sosialfag og ”bare” 800 kr. mindre i gjennomsnitt enn faglært ungdom fra klassiske håndverks- og industrifag. Vi observerer også at ungdom som ikke har fullført en håndverks- og industrifagutdanning i gjennomsnitt oppnår ca. 16 200 kr. månedslønn, dvs. rundt lønnsnivået for hele ungdomskullet. Den prisen disse ukvalifiserte ungdommene betaler for sin manglende kompetanseoppnåelse er altså ikke først og fremst relatert til lønnsnivået, men til sjansen for å få et arbeid som oppfattes som relevant i forhold til utdannelsen. Denne ”skjebnen” deler disse ukvalifiserte ungdommene for øvrig med elever fra studieforbereende kurs (allmennfag, musikk, dans, drama og idrettsfag) som har fullført videregående opplæring. *Lønnsnivået innen de kvinne-dominerte helse- og sosialfagene og formgivningsfag i fulltidsstillinger er i gjennomsnitt 4000-5 000 kr. lavere per måned enn i klassiske (mannsdominerte) håndverks- og industrifag, dvs. nesten 30 prosent lavere.*

Virksomheter av prestasjonsnivå og faglig selvtillit

Prestasjonsnivået i sentrale skolefag som matematikk, norsk, engelsk og samfunnsfag (indikert ved gjennomsnittskaracteren) har ingen effekt på jobsannsynligheten, på sjansen for å manøvrere inn i faste heltidsstillinger eller på sjansen for å skaffe seg faste, relevante heltidsstillinger, når vi kontrollerer for utdanningsnivå og -type (kompetanseprofil). Blant yrkesorientert ungdom har altså denne delen av ferdighetsprofilen ingen betydning for beskjeftigelses-situasjonen. Dette kan ha to ulike forklaringer: Enten oppfatter arbeidsgivere disse ferdighetene som lite relevante, eller arbeidsgiverne signaliserer at de stoler på skolens bedømmelse av minstestandarder i sentrale skolefag. Underforstått, for å få yrkeskompetanse må en ungdom ha ståkaracter i sentrale skolefag, og når vi observerer at et prestasjonsnivå ut over dette minstekravet ikke påvirker seleksjonen på arbeidsmarkedet, indikerer dette at arbeidsgivere oppfatter minstestandarden som tilstrekkelig god.

Da er det interessant at ungdommenes egenvurdering har effekt, ikke på jobsannsynligheten, men både på sjansen for å få fast heltidsarbeid (egenvurderte ferdigheter i matematikk), på sjansen for å få fast, relevant heltidsarbeid (egenvurderte ferdigheter i både matematikk og teknisk-praktiske ferdigheter) og på lønnsnivået (teoretisk-språklige ferdigheter og anlegg i matematikk). Siden vi beregner effekter av denne egenvurderingen i ulike prestasjons-sjikt i skolefagene og i ulike kompetanseprofiler, dvs. at disse elementene holdes fast, kan vi

argumentere for at de statistiske effektene av egenvurderte ferdigheter representerer ”rendyrkede” virkninger av ungdommenes faglige selvtillit, om man vil.

Dette betyr at hypotese nr 1 må modifiseres: På den delen av ungdomsarbeidsmarkedet som beskjeftiger personer med kompetanse på videregående nivå har utdanningsnivå og type utdanning betydning både for beskjeftigelse og lønn, det samme er tilfellet med personenes faglige selvtillit. Prestasjonsnivået ut over ståkarakterer i viktige skolefag som norsk, engelsk, matematikk og samfunnsfag har imidlertid ingen direkte effekt på beskjeftigelse og lønn. Karakterer synes først å ha betydning for beskjeftigelse og lønn blant personer med høyere utdanning (Arnesen og Try 2001). Effekten av tro på egne ferdigheter er ganske stor: Dersom vi tar utgangspunkt i en gruppe ungdommer med gjennomsnittlig skår på den egenvurderte kapasiteten i matematikk (uavhengig av rapportert prestasjonsnivå i faget i skolen) som har 50 prosent sjanse for å manøvrere inn i fast, relevant arbeid på heltid, vil en tilsvarende gruppe som har to enheter (standardavvik) høyere skår på den samme egenvurderte kapasiteten i matematikk ha en andel i fast, relevant arbeid på heltid på 68 prosent (18 prosentpoeng høyere andel). Dette gjelder uavhengig av fagfelt, om videregående opplæring er fullført eller ikke (kompetanseprofil) og kjennetegn ved personenes yrkeshistorie (arbeidserfaring, ledighetserfaring, osv.).

5. Yrkehistoriens betydning for beskjeftigelse og lønnsnivå

Vi fremmet en påstand om at all arbeidserfaring har positiv effekt på beskjeftigelse og lønnsnivå etter videregående opplæring (*hypotese nr. 7*). Dette viser seg å ikke holde stikk:

Har deltidsarbeid positiv effekt på beskjeftigelse og lønn?

Erfaring fra heltidsarbeid har positive effekter på alle integrasjonsmålene. Hvis vi tar utgangspunkt i en gruppe individer som har 50 prosent sjanse for å være sysselsatt (gruppe 1), en annen gruppe som har 50 prosent sjanse for å befinne seg i fast heltidsarbeid (gruppe 2) og en tredje gruppe som har 50 prosent sjanse for å befinne seg i fast, relevant heltidsarbeid (gruppe 3), vil en økning i arbeidserfaring fra heltidsarbeid (midlertidig eller fast) med ett år, under ellers like forhold, øke andelen sysselsatte i gruppe 1 til 68 prosent, andelen i fast heltidsjobb i gruppe 2 til 67 prosent og andelen i fast, relevant heltidsjobb i gruppe 3 til 58 prosent. Økes ansienniteten fra heltidsarbeid i de tre gruppene med to år (under ellers like forhold) øker andelen sysselsatte i gruppe 1 til 82 prosent (dvs. med 32 prosentpoeng), andelen i faste heltidsstillinger i gruppe 2 til 81 prosent (dvs. med 31 prosentpoeng) og andelen i faste, relevante heltidsstillinger i gruppe 3 til 66 prosent (dvs. med 16 prosentpoeng). Ansiennitet fra fast heltidsarbeid betyr mye for beskjeftigelsen, men vi kan merke oss at effekten avtar når vi øker kravene til ansettelsesforholdet. I den forstand virker arbeidserfaring annerledes enn formell utdanning: Mens formell utdanning får større betydning når vi øker kravene til ansettelsesforholdet, synes arbeidserfaring fra heltidsjobber å ha størst betydning for selve jobbsannsynligheten, minst betydning når vi krever at det skal være fast, relevant jobb på heltid (jf. *hypotese nr. 2*). Ansiennitet fra heltidsarbeid øker også lønnsnivået. Nettoøkningen er ca. 200 kr. i måneden per semester, dvs. at en ungdom som har 2 ½ års erfaring fra heltidsarbeid, under ellers like forhold, tjener ca. 1000 kr. mer i måneden enn en ungdom som ikke har erfaring fra heltidsarbeid.

Erfaring fra deltidsarbeid har imidlertid ikke positive virkninger på beskjeftigelsen når vi krever at ansettelsesforholdet skal være fast og på heltid. Deltidsarbeid øker sjansen for å ha lønnet arbeid etter seks år. Denne positive effekten på jobbsannsynligheten er nesten like sterk som den positive effekten av det å ha jobberfaring fra heltidsarbeid. Når vi øker kravene til ansettelsesforholdet, at det skal være fast arbeid på heltid, eventuelt fast, relevant arbeid på heltid, reduserer imidlertid arbeidserfaring på deltid sjansen for å være integrert på arbeidsmarkedet. Her er det rett og slett snakk om en negativ direkte effekt av deltidsansiennitet. Deltid har også negativ effekt på lønnsnivået, minus 330 kr. i månedslønn per semester deltids erfaring. En person som har 2 ½ års deltids erfaring tjener altså i gjennomsnitt ca. 1650 kr. mindre per måned (alt annet likt) enn en person som ikke har arbeidserfaring fra deltidsjobber.

Det er viktig å understreke at disse effektene ikke refererer til virkninger av det å kombinere videregående opplæring med deltidsarbeid. Vi spør etter hovedaktiviteten hvert halvår og måler ikke slike kombinasjoner. Her måles heller negative virkninger av det å operere med en hovedbeskjeftigelse over en lengre periode (ett semester eller mer) som ikke

fyller hele arbeidsdagen, og som i den forstand kan oppfattes som et ikke dokumentert hull i personens utdannings- og yrkeshistorie (metafor: *Hull i CV-en*). Det er også mulig at deltid og heltid representerer ulike segmenter på arbeidsmarkedet, og at erfaring fra deltidssegmentet (som hovedbeskjeftigelse) ikke bare er vanskelig ”å omsette” på heltidssegmentet, slik erfaring teller til og med negativt på heltidssegmentet.

En spesiell type tiltak hjelper

Det er gjennomgående positive virkninger av tiltakserfaring på 3-6 semestre (dvs. 1 ½ - 3 år på tiltak). Her har vi inkludert tiltak under skolegangen som Arbeid, Produksjon, Opplæring (APO) og Arbeidsinstitutt (Buskerud). Kanskje 3-6 semestre er det som skal til for at man oppnår kvalifikasjoner som anerkjennes hos arbeidsgivere. Kortere tiltak enn 1 ½ år virker negativt, de er antagelig for kortvarige til å være kvalifiserende. Mer enn 3 års tiltakserfaring virker også negativt, men nå er det antagelig også tale om en seleksjonseffekt, dvs. om en negativt selektert gruppe individer som i utgangspunktet har store problemer både i skole og arbeid.

Streng straff for ”uvirksomhet”

Perioder som arbeidsledig, hjemmeværende uten lønn, langvarig syk, på attføring, etc. har ikke nødvendigvis negative virkninger. Mange ungdommer som manøvrerer rundt mellom ulike midlertidige jobber på tenåringsarbeidsmarkedet har ofte mellomliggende ledighetsperioder eller perioder som ”uvirksom”. Dette er statistisk sett uproblematisk bare de hvert eneste semester dokumenterer at de har lønnet arbeid som hovedbeskjeftigelse. Negative virkninger av uvirksomhet observeres først når en ungdom har hatt dette som hovedsyssel et helt semester eller mer. Når uvirksomheten – relativt til det å være elev og det å være sysselsatt – ikke kan skjules lenger, blir konsekvensene svært alvorlige. Lengre perioder som arbeidsledig, som hjemmeværende uten lønn, som langvarig syk, på attføring og i annen uspesifisert hovedsyssel reduserer både jobbsjanser, sjansen for å skaffe seg permanent arbeid og sjansen for å skaffe seg relevant arbeid. Det er imidlertid ingen negative effekter på lønnsnivået av slik tidligere uvirksomhet blant de som har fullt arbeid på intervjuetidspunktet.

La oss illustrere den negative effekten av arbeidsledighet med et eksempel. Anta at en gruppe ungdommer har 50 prosent sjanse for å ha fast arbeid i heltidsstilling. Hvis ledighetserfaringen i denne gruppen øker med ett år (alt annet likt), reduseres andelen som er integrert i arbeid til 27 prosent (23 prosentpoeng lavere enn utgangspunktet). Øker ledighetserfaringen til to år, reduseres andelen integrerte til 12 prosent (38 prosentpoeng lavere). Det å være hjemmeværende uten lønn eller det å være langvarig syk, på attføring eller trygdet har omtrent de samme negative virkningene. Ungdom straffes altså hardt for lengre perioder som ikke kan dokumenteres som arbeid eller skolegang.

Negative effekter av brudd i livsløpet

Vi spurte om brudd i en jevn og glatt overgang mellom utdanning og arbeid reduserer sjansen for å være integrert i arbeid etter videregående. Det bruddet som har størst negativ effekt er omsorgspermisjon for kvinner²². Den negative effekten på beskjeftigelse og lønn av det å være hjemme med små barn i betalt permisjon er formidabel – den negative effekten for kvinner er større enn negative virkninger av såkalt uvirksomhet. Ett semester i omsorgspermisjon reduserer sjansen for å være i fast heltidsarbeid med 27 prosentpoeng i forhold til en utgangssjans på 50 prosent blant kvinner. Lønnsnivået i full stilling reduseres med ca. 2200 kr. per år i omsorgspermisjon. Hva skjer med småbarnsfedrene? Jobbsannsynlighet, andel i faste heltidsstillinger, etc. påvirkes ikke av omsorgsforpliktelser blant unge menn, men lønnsnivået påvirkes. Yrkesorienterte småbarnsfedre tjener ca. 1100 kr. mer per måned i gjennomsnitt enn yrkesorienterte menn som ikke har omsorgsansvar for barn. I den forstand kan vi si at far kompenserer for omtrent halvparten av mors inntektstap som følge av omsorgspermisjonen.

Verneplikt reduserer sjansen for at en ung mann er integrert i arbeid.²³ Effekten er svak, men statistisk pålitelig. Samtidig er det slik at vernepliktige som har skaffet seg yrkesrettet og/eller kompetansegivende opplæring under verneplikten, har høyere gjennomsnittsinntekt i full stilling enn andre menn – den som har gjennomført fem kompetansegivende eller yrkesrettede kurs og som manøvrerer inn i en heltidsjobb etter verneplikten tjener i gjennomsnitt ca. 3000 kr. mer per måned enn andre (alt annet likt). Mens *hypotese nr. 9* får støtte, må *hypotese nr. 6* modifieres. Det er sant at brudd i livsløpet reduserer beskjeftigelsesmulighetene, særlig for kvinner, og at lønnsnivået reduseres for kvinner, men det er ikke sant at verneplikten reduserer lønnsnivået blant menn. Dersom de vernepliktige sørger for å øke sin kompetanse gjennom voksenopplæringskurs mens de er inne til tjeneste, øker gjennomsnittslønnen per måned med ca. 600 kr. per kurs.

Det er nesten ingen *direkte effekter* på integrasjonssannsynligheten av demografiske kjennetegn.²⁴ Forskjeller mellom ulike sosialgrupper, kjønn, etniske grupper, etc. fanges med andre ord opp av forskjeller i yrkeshistorie og kompetanseoppnåelse. Det er ett unntak: Sjansen for å manøvrere inn i faste heltidsstillinger med tilfredsstillende relevans, er størst dersom man har ”normalalder” for kullet (dvs. er født 1978 eller senere). De som av ulike grunner bruker ekstra tid i grunnskolen og/eller videregående reduserer sine beskjeftigelsesmuligheter etter videregående. Dette uttrykket for normalitetspress er ikke dramatisk, men effekten er statistisk pålitelig. At det ikke er direkte virkninger av demografiske kjennetegn som foreldrenes utdanning, fremmedspråklig bakgrunn, kjønn, etc. innebærer ikke at slike ressurser er uten betydning. Det kan være sterke indirekte virkninger av ens sosiale utgangspunkt, som formidles som forskjeller i kompetanseoppnåelse og suksess på arbeidsmarkedet (yrkeshistorie). At slike ”formidlede” forskjeller kan være betydningsfulle illustreres i avsnitt 8.

---

²² Jf. Tabell A2A-D, modell 3.

²³ Jf. Tabell A2A-D, modell 4.

²⁴ Jf. Tabell A2A-D, modell 4.

Litt om lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

Arbeidsmarkedet for ungdom og unge voksne har en forholdsvis flat lønnsstruktur. Den faktoren som bidrar mest til å forklare forskjeller i lønnsnivået er den ukentlige arbeidstiden. Når vi tar hensyn til at noen jobber lite, mens andre jobber mye, forklarer vi drøyt 20 prosent (en femdel) av lønnsforskjellene på denne delen av det norske arbeidsmarkedet. Det er også forholdsvis små lønnsforskjeller mellom ulike utdanninger (jf. Tabell 2), med et par unntak: Kvinner tjener vesentlig dårligere enn menn. Nettoforskjellen mellom menn og kvinner – når vi har tatt hensyn til utdanning, yrkespraksis, brudd i livsløpet, sektortilknytning, etc. er ca. 1500 kr. per måned i en heltidsstilling. I tillegg kommer til dels sterke sektorforskjeller i lønn, som er relatert til følgende kjennetegn ved jobben: (1) Ansettelse i staten øker lønnsnivået med ca. 1500 kr. per måned, i privat sektor med ca. 1100 kr., i forhold til ansettelse i kommunal og fylkeskommunal sektor (referansekategori) (2) Omsorgspermisjon reduserer lønnsnivået betydelig (ca. 1100 kr. per semester) (3) Omsorgsansvar øker lønnsnivået for menn med ca. 1100 kr. per måned (4) En faglært arbeider i bygg- og anleggsektoren tjener rundt 2300 kr. mer per måned enn en faglært omsorgsarbeider. Summeres alle disse effektene, dvs. at vi sammenligner månedslønnen til en yrkesaktiv småbarnsmor som arbeider som omsorgsarbeider i kommunal sektor med månedslønnen til en yrkesaktiv, faglært bygningsarbeider og småbarnsfar i statlig eller privat sektor, er forskjellen i gjennomsnittlig månedslønn i en heltidsstilling drøyt 6000 kr, dvs. at småbarnsfaren tjener nesten 50 prosent mer enn småbarnsmoren, selv om begge jobber fullt.

Det er også interessant at lønnseffekten av sosial bakgrunn (foreldrenes utdanningsnivå) er negativ: Det er altså tilsynelatende mer lønnsdriv på et tidlig tidspunkt i yrkeskarrieren i lavere sosiale lag, kanskje fordi det er der de økonomiske behovene er størst? Hvis vi sammenligner en yrkesorientert ungdom fra et hjem der begge foreldrene har grunnskoleutdanning med en yrkesorientert ungdom fra et hjem der begge foreldrene har høyere utdanning, er lønnsforskjellen ca. 1500 kr. per måned i full stilling i favør av den ungdommen som har lavt utdannede foreldre.

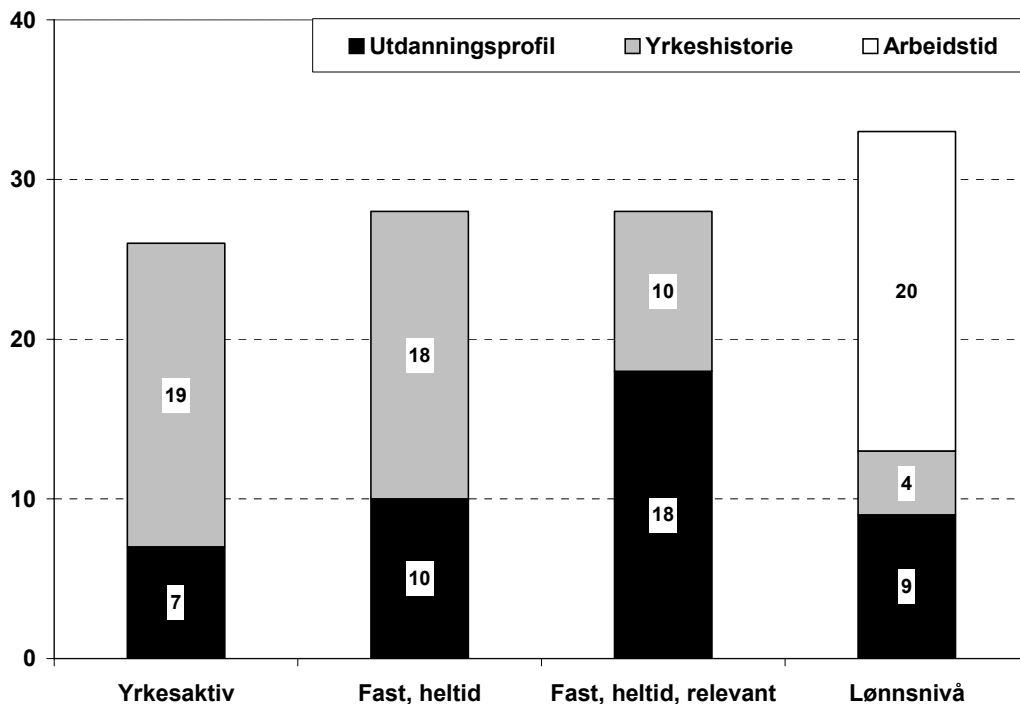
6. Hva betyr mest for beskjeftigelse og lønn, utdanningshistorien eller yrkeshistorien?

Innledningsvis spurte vi om formell utdanning (utdanningshistorie) hadde større betydning for integrasjonen på arbeidsmarkedet enn yrkespraksis (yrkeshistorie). Vår hypotese er at dess strengere krav som stilles til ansettelsesforholdet, dess større relativ betydning har ungdommenes formelle kompetanse (utdanningsnivå og type). Figur 8 illustrerer at dette er riktig. Figuren fordeler de to konkurrerende faktorenes bidrag til å forklare variasjon i sjansen til å ha en bestemt type beskjeftigelse. Først, om man har lønnet arbeid eller ikke, dernest om man har fast jobb på heltid, til slutt om det er fast, relevant arbeid på heltid. Figuren illustrerer også hvilke forhold som forklarer mest av variasjonen i lønnsnivået.

Kompetanseprofilens evne til å forklare variasjon i ungdommenes hovedbeskjeftigelse øker med økende krav til beskjeftigelsen. Kompetanseprofilen forklarer 7 prosent av tilbøyeligheten til å være yrkesaktiv, 10 prosent av tilbøyeligheten til å ha fast arbeid i heltidsstilling og 18 prosent av tilbøyeligheten til å ha fast, relevant arbeid i heltidsstilling. Tilsvarende, reduseres betydningen av ungdommenes arbeidserfaring. Yrkeshistorien som en kombinasjon av erfaring fra heltidsarbeid, deltidsarbeid, arbeidsledighet, tiltak av en viss varighet, det å være hjemmeværende uten lønn, sykdom, atfering, trygd og annen beskjeftigelse, forklarer 19 prosent (justert) av tilbøyeligheten til å være yrkesaktiv, 18 prosent (justert) av tilbøyeligheten til å ha fast arbeid i heltidsstilling og 10 prosent (justert) av tilbøyeligheten til å ha fast, relevant arbeid i heltidsstilling. Hvis vi med integrert i arbeid mener fast, relevant jobb på fulltid, må vi konkludere at formell utdanning og faglig ”selvtillit” har større betydning for om en ungdom er integrert i arbeid eller ikke etter seks år enn den yrkespraksis vedkommende har skaffet seg underveis. Hvis hovedvekten legges på det at man rapporterer inntektsgivende arbeid som hovedbeskjeftigelse – uten ytterligere krav til ansettelsesforholdet enn at det er lønnet (yrkesaktiv) - har oppsamlet arbeidserfaring langt større betydning enn hva slags kompetanse man har skaffet seg.

Figur 8

Den relative betydning av utdanningsprofil og yrkeshistorie på beskjeftigelse (tre definisjoner og lønnsnivå). Prosent forklart varians²⁵.

Variasjonen i lønnsnivå forklares i hovedsak av om man arbeider mye eller lite. Den som har lange dager har gjennomgående høy lønn, den som arbeider deltid, tjener gjennomgående vesentlig mindre. Dette indikerer at timelønnen varierer langt mindre enn månedslønnen. Samtidig ser vi at yrkeshistorien (arbeidspraksis, ledighetserfaring, etc.) bidrar noe til lønnsforskjellene (4 prosent, justert), mens formell utdanning (og faglig selvtilitt) bidrar noe mer (9 prosent, justert), men altså vesentlig mindre enn selve arbeidstiden. Siden den totale forklaringskraften faktisk er høyere enn 30 prosent, som kan oppfattes som ganske mye, kan vi konkludere at det norske ungdomsarbeidsmarkedet opererer med en forholdsvis flat lønnsstruktur, noe som for så vidt også illustreres i tabell 2.

²⁵ Forklaringskraften (modellens evne til å forklare variasjon på beskjeftigelse og lønn) er justert for to forhold: (1) At modellering reduserer frihetsgrader, dette kalles "justert forklart varians" (2) At faktorenes bidrag til forklaringskraft vil være avhengig av faktorenes rekkefølge i modellen. Faktorer vil normalt forklare mer når de introduseres først i en modell (brutto effekt versus netto effekt). Norusis (1990:36) forslår at man justerer for dette ved å beregne bidrag til forklaringskraft i prosent av det som gjenstår for å forklare 100 prosent av variasjonen på den avhengige variabelen. Dette er gjort i figur 4. Søylen vil derfor overvurdere den samlede forklaringskraften i de respektive modellene med noen få prosentpoeng. Det er sammensetningen av søylene som er poenget i figuren, ikke totalsummen.

7. Noen mekanismer

En mekanisme er noe som frembringer noe annet under gitte omstendigheter. Regelmessigheter er som regel kontekstfølsomme (Skog 1998:25). La oss nå peke på mulige forklaringer på det observerte mønsteret i integrasjonssannsynlighet blant yrkesorienterte ungdommer på 1990-tallet. Vi leter etter forklaringer (mekanismer) på følgende fem spørsmål:

1. Hvorfor regnes ikke ungdom med studiekompetanse som faglærte? Vi forsøker å besvare dette spørsmålet ved å se nærmere på jobbene deres.
2. Hvorfor framstår ungdom med opplæring i bedrift (lære) som vinnere på arbeidsmarkedet?
3. Hvorfor er beskjeftigelsesmulighetene så beskjedne i helse- og omsorgssektoren?
4. I en høykonjunktur er det mange muligheter, men lett å trå feil: Hvordan virker denne mekanismen blant ungdom som ikke har fullført videregående?
5. Hvorfor gir avvik fra jevne og glatte overganger (brudd i livsløpet) så negative virkninger, særlig blant kvinner?

De halvstuderte røverne

Ungdom som har skaffet seg studiekompetanse har brukbare beskjeftigelsesmuligheter generelt sett. De har like høy sannsynlighet for å være yrkesaktiv som ungdom med yrkeskompetanse fra skole, og de kommer heller ikke vesentlig svakere ut på sjansen for å være i faste fulltidsstillinger. Det de ikke oppnår er tilfredsstillende relevans i jobben (Figur 7, Tabell 2). Hvorfor?

Den lave andelen som oppfatter arbeidet som utdanningsrelevant indikerer at disse ungdommene i liten grad får utnyttet sin teoretiske fagbakgrunn, at de i liten grad entrer mer administrativt betonte jobber, for eksempel med enkel saksbehandling og lignende (diverse skrivebordsjobber). Ved nærmere ettersyn viser det seg at de jobbene som dominerer blant yrkesorientert ungdom med studiekompetanse er postombæring, butikk, servitør, pleie- og omsorg, vakter, og det er faktisk også mange hjelpearbeidere i håndverk og industri i denne gruppen. Da forstår vi at få oppfatter jobbene som relevante. For å få relevant arbeid må disse ungdommene videreutdanne seg. Det er antagelig slik at det er først når en tidligere allmennfagelev har gjennomført et profesjonsorientert eller et disiplinorientert studium på høyere nivå at vedkommende regnes som faglært. Da kan det kanskje oppfattes som "et plaster på såret" at ungdom med studiekompetanse har et høyere lønnsnivå enn ungdom med yrkeskompetanse fra skole og ungdom med kompetanse på lavere nivå. I gjennomsnitt har de "bare" 800 kroner mindre per måned i full stilling enn ungdom som har yrkeskompetanse gjennom lære (Tabell 2).

Nærkontakt med arbeidsgiver ...?

Med unntak av helse- og sosialsektoren ser det ut til at yrkesutdanning som kombinerer skolegang og lære er gunstigere enn yrkesutdanning som kombinerer skolegang med praksisperioder. En tolkning av dette er at selve strukturen i opplæringen har betydning for sjansen til å bli

integrert på det ordinære arbeidsmarkedet. Lærlinger har den fordelen at de får direkte kontakt med arbeidsgiver over en lengre periode mens de er under opplæring. Dette gir den enkelte god anledning til å demonstrere sin produktivitet. Drøyt halvparten av lærlingene oppgir for eksempel at de fikk jobbtilbud hos lærebedriften. Et skolebasert opplæringsløp etablerer ikke på samme måten denne direkte kontakten med potensielle arbeidsgivere. Denne tolkningen er kjernen i det som i faglitteraturen kalles ”sti-argumentet”. Ulike stier som er knyttet til en struktur av opplæring, erfaringer og praksis leder i ulike retninger og gir ulike muligheter (Raffe 1998).

... eller strukturen på arbeidsmarkedet?

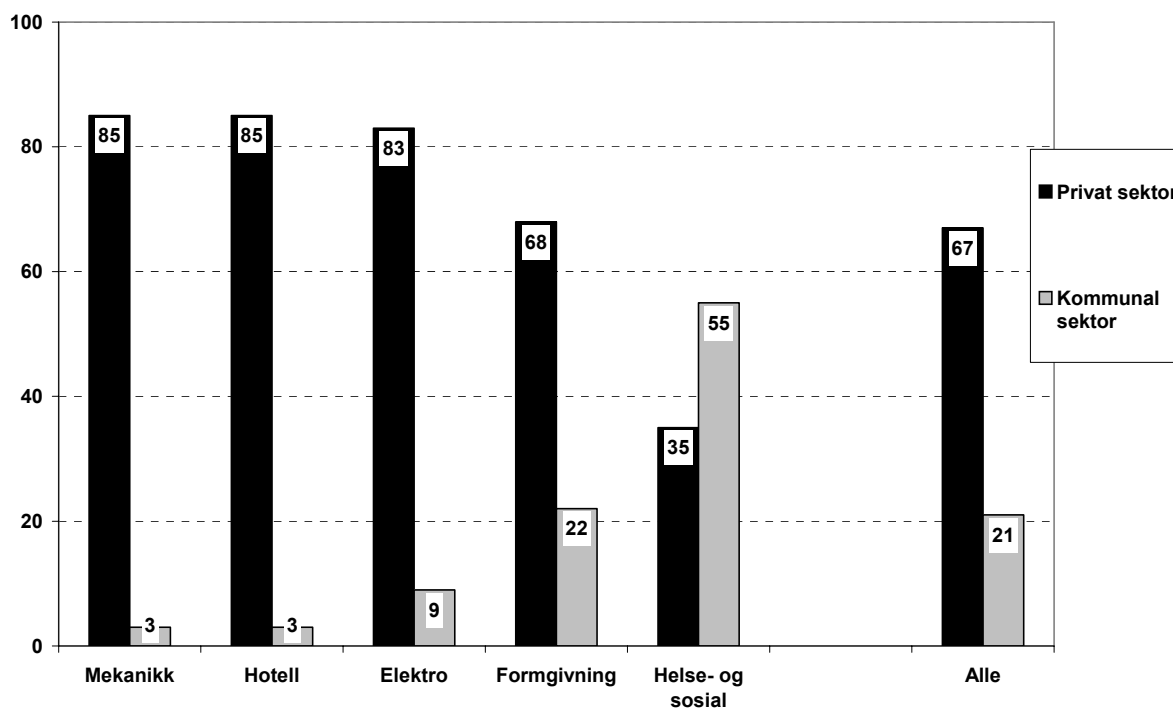
Det er imidlertid sannsynlig at selve stillingsstrukturen på ungdomsarbeidsmarkedet er den viktigste forklaringen på slike forskjeller i integrasjonssannsynlighet mellom ulike opplæringsløp. Figurene 9 og 10 illustrerer dette poenget: For det første ser vi at om lag to av tre yrkesorienterte ungdommer som har lønnet arbeid som hovedbeskjeftigelse, er sysselsatt i privat sektor. Om lag en av fem er ansatt i kommunal eller fylkeskommunal virksomhet, mens de resterende 12 prosent er sysselsatt i statlig eller annen offentlig virksomhet. På dette segmentet av ungdomsarbeidsmarkedet er det med andre ord privat sektor som dominerer, med kommunal/fylkeskommunal sektor som en god nummer to. For det andre ser vi at det er store forskjeller i sektortilknytning mellom ungdom som har bakgrunn fra klassiske håndverks- og industrifag (”gutteutdanningene”) og ungdom som har bakgrunn fra helse- og sosialfag (en utpreget ”jenteutdanning”). En annen kvinnedominert videregående utdanning som formgivningsfag befinner seg i en mellomposisjon, mens hotell- og næringsmiddelfag, hvor det også er et flertall jenter, har en sektortilknytning som er identisk med de klassiske håndverks- og industrifagene. Det er egentlig bare i helse- og sosialsektoren at et klart flertall er sysselsatt i offentlig virksomhet, hele 55 prosent i kommunal virksomhet (Figur 10). Vi konkluderer at det er klare føringer på de ulike utdanningsgruppene sektortilknytning, med klassiske håndverks- og industrifag og helse- og sosialfag som ytterpunkter.

Figur 10 illustrerer at det er betydelige forskjeller i stillingsstrukturen mellom privat og offentlig virksomhet, særlig mellom privat og kommunal sektor. I privat sektor er det faste jobber som gjelder (87 prosent), og 80 prosent av stillingene på dette ungdomsarbeidsmarkedet er faste heltidsstillinger. I statlig og kommunal sektor er det ”bare” 55 prosent av stillingene for ungdom som er faste, og i kommunal sektor er det i tillegg slik at halvparten av de faste stillingene er faste deltidsstillinger.

Ungdom med utdanning på videregående nivå som i hovedsak søker arbeid i offentlig sektor møter altså *en mur av midlertidige stillinger på heltid eller deltid* (ca. 45 prosent av jobbene), i kommunal og fylkeskommunal sektor møter de i tillegg *en mur av faste deltidsstillinger* (ca. 27 prosent av jobbene).

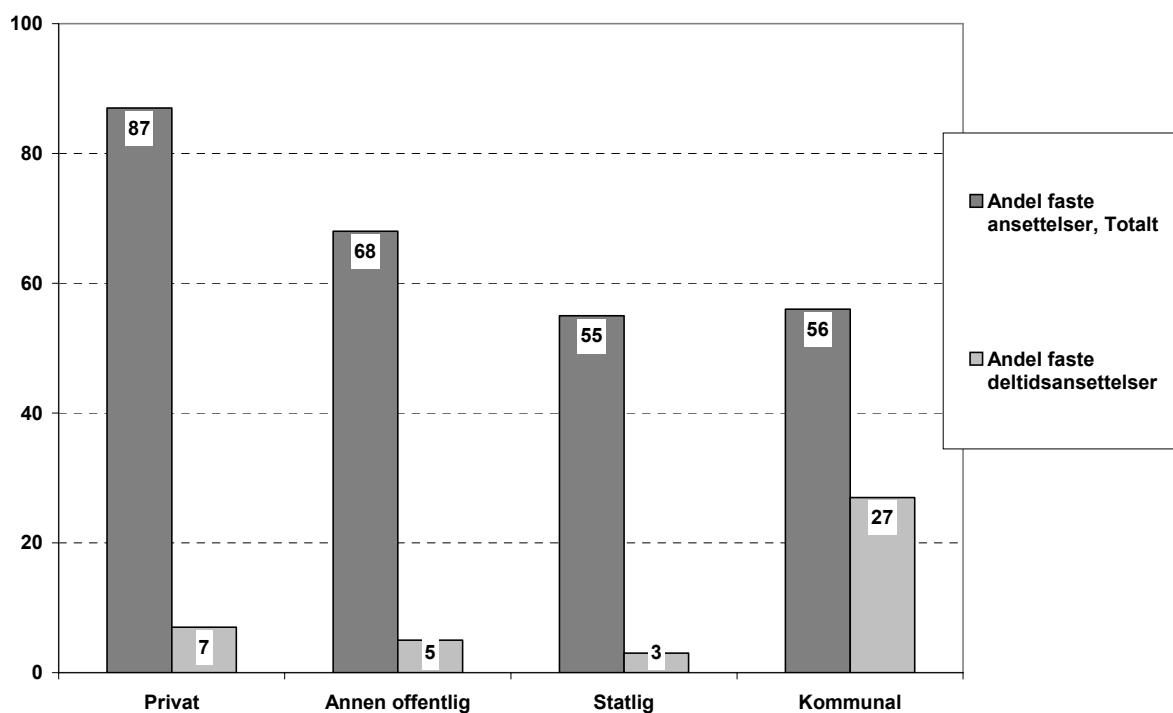
Figur 9

Andel ansatte i privat sektor og i kommunal/fylkeskommunal sektor i ulike fagutdanninger. Prosent (N=1364)

Figur 10

Andel faste ansettelser totalt og andel faste deltidsansettelser i ulike sektorer. Prosent (N=1364)

En mur av midlertidige og faste deltidsstillinger

De systematiske forskjellene i stillingsstruktur i statlig og privat sektor har sammenheng med at mens Arbeidsmiljølovens regulerer adgangen til midlertidige ansettelser i privat sektor, er ansettelsesforhold i statlig sektor regulert av den mer fleksible Tjenestemannsloven, som i større grad gir adgang til blant annet prosjektansettelser (midlertidige stillinger). I tillegg har ansatte i offentlig virksomhet i større grad adgang til å arbeide i redusert stilling hvis de ønsker det, for eksempel for å kunne kombinere lønnet arbeid med omsorgsforpliktelser i hjemmet.

Moland (1997) argumenterer for at også kommunal- og fylkeskommunal sektor opererer som om ansettelsene der var regulert av Tjenestemannsloven. Konsekvensen er større utbredelse av midlertidige ansettelser enn det Arbeidsmiljøloven strengt tatt gir adgang til. Det som imidlertid er slående i vårt datasett er at kommunal og fylkeskommunal sektor opererer med så store andeler faste deltidsstillinger innen helse- og omsorg.

Tidligere studier har pekt på at faglærte helse- og omsorgsarbeidere møter *en mur av deltid*, ofte organisert i faste deltidsstillinger (Moland 1997, Høst 2002). Siden vi krever at en ungdom som er integrert i arbeid minimum skal ha fast heltidsarbeid, vil videregående utdanninger som er innrettet mot offentlig virksomhet skåre lavt på dette integrasjonsmålet av to grunner: I kommunal sektor er det både høy andel midlertidige og faste deltidsjobber, i statlig og annen offentlig virksomhet er det høy andel midlertidige deltidsjobber. Det er altså en kombinasjon av tre rammebetingelser som forklarer hvorfor tidligere lærlinger fra klassiske håndverks- og industrifag som byggfag og mekaniske fag fremstår som vinnere på ungdomsarbeidsmarkedet høsten 2000: For det første møter disse ungdommene et arbeidsmarked som i hovedsak tilbyr faste heltidsstillinger. For det andre er etterspørselen etter deres kompetanse høy høsten 2000 (høykonjunktur). For det tredje har de gjennomført et opplæringsløp som bygger på nærhet til arbeidslivet, gjennom en toårig lærekontrakt etter avsluttet videregående kurs 1 (de fleste). Ja, konjunktorene fremstår som såpass gunstige høsten 2000 at 54 prosent av ungdommene som ikke har fullført en håndverks- og industribasert videregående utdanning har lønnet arbeid som hovedbeskjeftigelse (er yrkesaktiv), ca. 41 prosent har manøvrert inn i fast heltidsarbeid, og ca. 17 prosent oppfatter i tillegg den faste heltidsjobben som relevant. Også de ufaglærte har betydelig høyere andel integrerte i arbeid enn utdanningsgrupper på videregående nivå som i hovedsak "sluses inn" i offentlig sektor (Tabell 2).

I offentlig sektor generelt og særlig i kommunal/fylkeskommunal sektor er tilstanden en helt annen. Nå er det to rammebetingelser som gjelder: For det første møter de faglærte ungdommene en mur av midlertidige stillinger (ofte på deltid), ja i kommunal sektor møter de også en mur av faste deltidsjobber. For det andre er adgangen til jobbene strengt regulert etter formell kompetanse. Blant ufaglærte med bakgrunn fra helse- og sosialfag er det nesten ingen (2 prosent) som har manøvrert inn i en fast, relevant stilling på heltid, bare 18 prosent som befinner seg i en fast heltidsstilling.

Til slutt observeres at ungdom som utdannes i lærefag innen helse- og omsorg, kommer dårligere ut på arbeidsmarkedet enn ungdom som utdannes i skole, det motsatte

mønster av yrkesutdanning ellers. Her hjelper det altså ikke at man kan demonstrere sin produktivitet under opplæringen. Omsorgsarbeid og barne- og ungdomsarbeid er nyetablerte lærefag som ikke har funnet "et rom" på arbeidsmarkedet ennå, på samme måte som helsesekretærer og hjelpepleiere. Omsorgsarbeidere er for eksempel i stor grad ekskludert fra sykehussektoren (Høst 2002, Olsen og Seljestad 1999). Dersom vi i detalj studerer hva omsorgsarbeidere og barn- og ungdomsarbeidere gjør, bekreftes inntrykket at det er stillingsstrukturen som er hovedårsak til at disse gruppene skårer svært lavt på integrasjonsmålet vårt. Etter vår vurdering har minst 60 prosent relevant arbeid. Det er det dominerende innslaget av midlertidige og faste deltidsjobber og midlertidige heltidsjobber i omsorgssektoren som i hovedsak forklarer hvorfor bare en tredel av de ferdigutdannede omsorgsarbeiderne og barne- og ungdomsarbeiderne har faste heltidsjobber, samt at beskjedne fem prosent har relevante, faste heltidsjobber.

Vi tolker det særegne beskjeftigelsesmønsteret blant ungdom i pleie- og omsorgssektoren som uttrykk for virkningen av to mekanismer: En streng regulering av ansettelsesforhold etter formell kompetanse, som for så vidt er typisk for all offentlig virksomhet, og en "fleksibilitet" blant kjernearbeidskraften som produserer "rigiditet" blant ansatte med et mer perifert forhold til sin arbeidsgiver, noe som kanskje også er uttrykk for en interessekonflikt mellom "insidere" med høy kompetanse og "outsidere"/"nykommere" med moderat til lav kompetanse. Stillingsstrukturen synes å være tilpasset behovene til kjernearbeidskraften i sektoren framfor behovene til arbeidsgivere/kunder, noe vi oppfatter som premisset for privat markedsorientert virksomhet. Pleie- og omsorgssektoren er kvinnedominert, og kjernearbeidskraften der etterspør et jobbtilbud som er fleksibelt, for eksempel at enkeltpersoner kan velge å gå ned i stillingsprosent dersom de har behov for dette (gjørne for å kombinere forpliktelser hjemme med forpliktelser på jobben). Denne fleksibiliteten i "kjernen" skaper imidlertid rigiditet i "periferien", dvs. blant ansatte uten høyere utdanning, eventuelt blant outsiders som er på vei inn på ungdomsarbeidsmarkedet. Disse ungdommene tilbys kanskje fast arbeid, men ikke i fulltidsstillinger. I privat sektor mangler denne fleksibiliteten. Det kan skape problemer for kjernearbeidskraften der (kanskje særlig for kvinner), men denne rigiditeten letter integrasjonsmulighetene for unge arbeidssøkere med moderat til lav kompetanse og forholdsvis lite yrkespraksis, særlig hvis det er høykonjunktur og stor etterspørsel etter arbeidskraft. Moralen er antagelig: Det er vanskelig å gjøre alle til lags samtidig, og vi har pekt på en klassisk interessekonflikt mellom ulike grupper arbeidstagere (Try 2000:57-58).

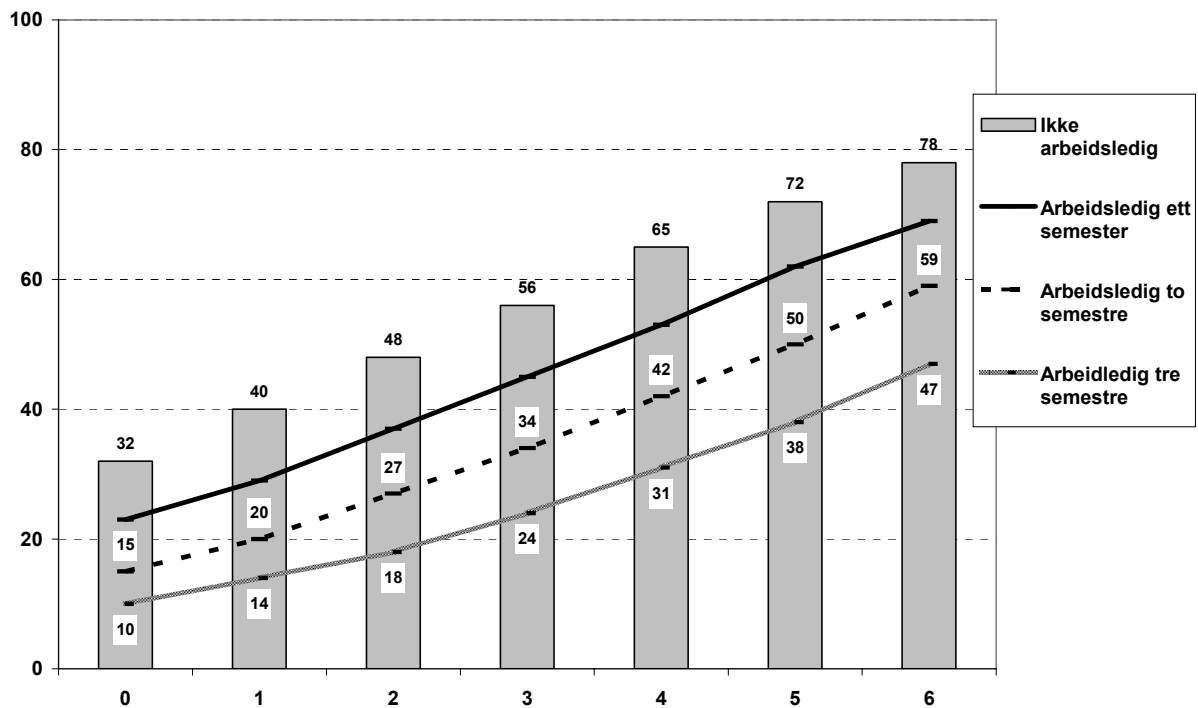
Det er også sannsynlig at utdanninger som i utgangspunktet er mer direkte innrettet mot privat sektor – noe de fleste mannsdominerte håndverks- og industrifagutdanningene er – gir bedre sysselsettingsmuligheter når man har utdanning på videregående nivå enn det kvinnedominerte offentlig sektorutdanninger gir. Altså, underforstått, for å få tilsvarende beskjeftigelsesmuligheter i offentlig virksomhet, bør man helst erverve seg kompetanse på universitets- og høyskolenivå.

Det er mange muligheter, men lett å trå feil

Figur 11 illustrerer hvordan den alternative ruten inn til ordinært arbeid virker for personer som mangler formell kompetanse. Nå fokuseres sjansen for at en person med kompetanse på lavere nivå manøvrerer inn i faste fulltidsstillinger uten tilleggskrav til relevans i jobben. Evalueringen av Reform 94 viste at enkelte grupper drop-outs snudde ryggen til skolen ut fra styrke. De hadde gjerne høy skår på sosial bakgrunn og godt prestasjonsnivå før de sluttet i videregående. Denne gruppen manøvrerte inn i midlertidig arbeid og klarte seg ganske godt (Grøgaard og Midtsundstad 1999, Grøgaard mfl. 1999). Hvis målet er å skaffe seg fast, relevant, heltidsarbeid innen seks år etter at de begynte på grunnkurs, kan vi tilføye at disse midlertidige jobbene bør fylle hele arbeidsdagen og at det er viktig å unngå uvirksomhet i betydningen lengre perioder som arbeidsledig eller utenfor arbeidsstyrken.

Figur 11

Andel som får fast fulltidsarbeid etter kombinasjoner av yrkeserfaring (heltidsarbeid) og ledighetserfaring. Prosent (logit-estimat). Ungdom med kompetanse på lavere nivå.

X-akse: Antall semestre i heltidsarbeid

Referanseperson: Kompetanse på lavere nivå. Yrkesrettet grunnkurs, men ikke mekanikk, byggfag, formgivning eller helse- og sosialfag. Gjennomsnittlig skår på prestasjoner og egenvurdert kapasitet

Mekanismen virker omtrent slik: Med utgangspunkt i en grunnsannsynlighet på 32 prosent, vil en ungdom som skaffer seg tre års erfaring fra heltidsarbeid uten mellomliggende ledighetsperioder av en slik varighet at de rapporteres som hovedbeskjeftigelse ett helt semester eller mer, øke sjansen for å manøvrere inn i fast heltidsarbeid til 78 prosent. Dersom denne personen i tillegg har hatt arbeidsledighet som hovedsyssel ett semester, faller sannsynligheten for å skaffe seg fast fulltidsjobb til 69 prosent, og har vedkommende vært arbeidsledig i halvannet år (3 semestre) er sjansen "bare" 47 prosent. Dette er bare 15 prosentpoeng høyere sjanse for å bli integrert i arbeid enn utgangssannsynligheten (som omfatter personer uten yrkeserfaring og ledighetserfaring). Straffen for uvirksomhet er stor, selv i en høykonjunktur. Vi kan tenke oss at personen søker jobber med utgangspunkt i et curriculum vitae som angir yrkespraksis og formell utdanning i halvårsenheter. Dersom denne CV'en kan fylles med inntektsgivende arbeid kompenserer dette nesten for eventuelle hull i kompetanseprofilen, men dersom de mellomliggende periodene som uvirksom blir så langvarige at de ikke kan skjules lenger, reduseres yrkeserfaringens kompensatoriske kraft betraktelig. Da vil en oppmerksom leser (for eksempel en arbeidsgiver) oppdage hullene i yrkeshistorien i tillegg til hullene i kompetanseprofilen.

Brudd i livsløpet

Unge menn som har tilbrakt minst ett semester i pliktjeneste (militær eller sivil) har noe mindre sjanse til å befinne seg i fast, heltidsarbeid enn unge menn som ikke har gjennomført denne pliktjenesten. Effekten er imidlertid beskjeden. Da er det mer interessant at de unge mennene som manøvrerer inn i lønnet arbeid har stort økonomisk utbytte av det å ha gjennomført kompetansegivende eller yrkesrettede voksenopplæringskurs mens de var inne til førstegangstjeneste. Ungdom som har gjennomført fem slike kurs i løpet av førstegangstjenesten har – alt annet likt – 3000 kr. høyere månedslønn enn ungdom som ikke har tatt slike kurs, eventuelt ungdom som ikke har vært inne til førstegangstjeneste.

Kvinner som har fått omsorgsansvar for små barn er klart underrepresentert i lønnet arbeid etter at de har avsluttet sin omsorgspermisjon. Den negative effekten av dette på yrkesdeltagelsen er som vi har sett, foridabel. Her mangler vi data til å kunne presentere en stringent test av ulike hypoteser (forklaringer), men vi tror at en kombinasjon av arbeidsdeling mellom kvinner og menn i hjem med små barn og reaksjoner på lengre "fravær" fra arbeidslivet blant arbeidsgivere til sammen forklarer hvorfor kvinner som har avsluttet en omsorgspermisjonsperiode "straffes" med beskjeftigelsesproblemer og svakt lønnsutbytte dersom de går ut i jobb etterpå. Nå finner vi ikke den motsatte effekten for menn på beskjeftigelsesannsynlighet/ integrasjonsannsynligheten, dvs. at menn som får omsorgsansvar i større grad er integrert på arbeidsmarkedet enn menn som ikke har forsørgelsesansvar, men effekten på lønnsnivået er ganske sterk (+ 1100 kr netto per måned). Når barna kommer er det en tendens til at menn jobber mer og kvinner mindre en periode, og mannen kompenserer i gjennomsnitt for ca. halvparten av kvinnens inntektstap som følge av omsorgspermisjonen. Den andre årsaken til beskjeftigelsesproblemer og lavt lønnsutbytte kan være at arbeidsgiver oppfatter

permisjonsperioden som et brudd i et etablert karriereløp, og at småbarnsmoren på en måte må begynne på et nytt karriereløp etter hver permisjonsperiode.

8. Hvor store er de sosiale forskjellene?

Så langt har vi diskutert hvordan selve prosessen som leder ungdom fra grunnskole til lønnet arbeid påvirker sjansen for at de er integrert på arbeidsmarkedet i løpet av en seks års periode etter at de begynte i videregående. Denne prosessen er relatert til kombinasjoner av videregående utdanning, arbeidserfaring og til sosiale forpliktelser, for eksempel verneplikt eller omsorgspermisjoner. Nå snur vi på problemstillingen. Når vi sammenstiller ungdommenes sosiale utgangspunkt, for eksempel målt ved foreldrenes utdanningsnivå, med deres utbytte i utdanning (kompetansenivå og -type) og på arbeidsmarkedet etterpå (integrasjonssannsynligheten), hvor store er de sosiale forskjellene blant norsk ungdom anno 2000? Øyner vi en tendens til at det offentlige skoletilbudet, representert ved videregående opplæring, og arbeidslivet utjevner sosiale forskjeller mellom ungdom, og hvor omfattende er eventuelt denne utjevningen?

Utjevning opp til videregående nivå blant ca. 75 prosent av befolkningen

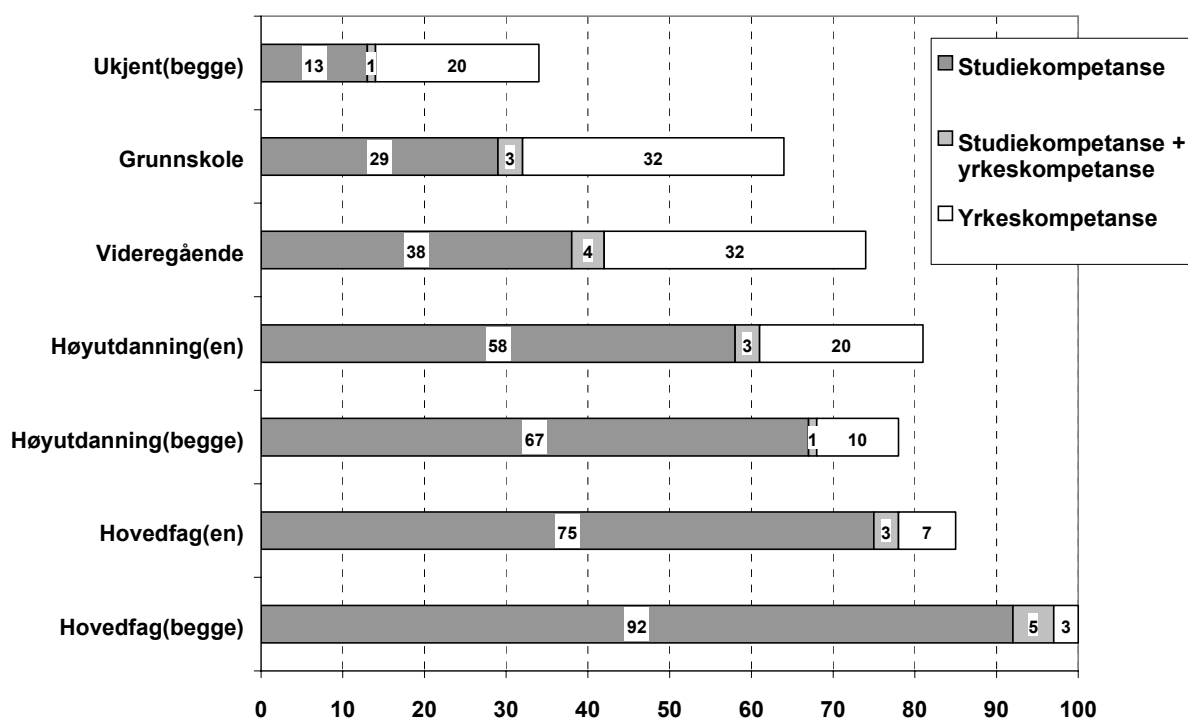
Sosiologien beskriver gjerne moderniseringen av samfunnet som en overgang fra et sosialt system som plasserer mennesker i det sosiale hierarkiet etter sosial arv (*tilskrevet status*) til et sosialt system som belønner mennesker etter deres ytelse, uavhengig av hvem deres foreldre måtte være (*ervert status*). Det er sosial mobilitet som kjennetegner det moderne (Linton 1936). For å kunne sette fokus på sammenhengen mellom sosialt utgangspunkt og ervert status, må vi se bort fra den prosessen vi har diskutert til nå, vi må med Bourdieus ord avdekke det underjordiske nettverket av sammenhenger (korrelasjoner) som prosessen bærer med seg. Vi kan også bruke Mertons (1967:73ff.) begrepspar manifest og latent for å beskrive virkningene av skolens status- og prestasjonsutvelgelse og virkningene av status- og kompetanseutvelgelsen på arbeidsmarkedet etter endt utdanning. Skolen har for eksempel som uttalt (manifest) formål å differensiere elever etter deres vilje og evne til å tilegne seg et felles sett av kunnskaper, ferdigheter og verdier. Dette gjøres gjennom karaktersetning, dvs. gjennom systematisk prøving og dokumentasjon av ferdighetene, og gjennom tilskrivning av formell kompetanse. På arbeidsmarkedet stilles det formelle kompetansekrav (manifest) til ansettelse i ulike yrker. For å få arbeid som tømrer og ikke som hjelpearbeider, må man ha fagbrev i tømrerfag. For å få arbeid som hjelpepleier og ikke som pleiemedhjelper må man ha yrkeskompetanse som hjelpepleier innen helse- og sosialfag. At dette samtidig kan innebære en utvelgelse etter for eksempel sosial bakgrunn, kan oppfattes som en underliggende, ikke-intendert (latent) konsekvens av det uttalte formålet. Det interessante med slike skjulte, underjordiske nettverk av empiriske sammenhenger er at når man først blir oppmerksom på dem, kan oppfatningen av hva som skjer på "overflaten", der dokumentasjon vurderes og kriteriebestemte beslutninger fattes, endres. Det er ikke en eksamen eller en bestemt formell kompetanse man krever, men de facto en bestemt sosial bakgrunn, en bestemt etnisitet, ett bestemt kjønn, en bestemt geografisk bakgrunn eller lignende. Derfor er det relevant å spørre hvordan kompetanseoppnåelse, videre utdanning og sysselsetting er fordelt blant ungdom som

kommer fra ulike statusgrupper i samfunnet. Vi bruker foreldrenes utdanningsnivå som indikator på sosial bakgrunn.

I hele reformkullet har ca. 24 prosent foreldre som maksimalt har grunnskoleutdanning, 36 prosent har foreldre med utdanning på videregående nivå, mens altså 40 prosent har foreldre hvor minst en av dem har gjennomført noe høyere utdanning, ca. ni prosent har foreldre hvor minst den ene har utdanning på hovedfagsnivå. Blant de yrkesorienterte ungdommene har ca. 31 prosent av foreldrene grunnskoleutdanning, 40 prosent videregående utdanning og 29 prosent minimum litt høyere utdanning.

Figur 12

Andel reformelever som oppnådde studiekompetanse, yrkeskompetanse eller begge i løpet av seks år, etter foreldrenes utdanningsnivå. Prosent (vektet N=2809).

Figur 12 viser at det er store forskjeller i kompetanseprofil mellom statusgruppene: Hvis begge foreldrene har høyere utdanning har ca. 70 prosent av barna studiekompetanse, hvis begge foreldrene har hovedfag er den tilsvarende andelen 97 prosent. Hvis foreldrene maksimalt har grunnskoleutdanning har 29 prosent av barna studiekompetanse. Hovedpoenget i figuren er likevel at den oppdelte (duale) strukturen i videregående opplæring mellom studieforbereidende og yrkesrettet utdanning, nesten fullstendig utjevner kompetansenivået mellom anslagsvis 70-75 prosent av ungdomskullet: Forskjellen mellom ungdom som har en av foreldrene på hovedfagsnivå og ungdom som har en av dem på videregående nivå er ikke

større enn 10 prosentpoeng når vi summerer andelen som har studiekompetanse og andelen som har yrkeskompetanse. I dette sosiale intervallet kan vi plassere nærmere 75 prosent av elevene. Det er med andre ord lavstatusgruppens mulighet til å skaffe seg yrkeskompetanse som sikrer at de sosiale forskjellene er såpass beskjedne som dette. Opp til videregående nivå er det større horisontale forskjeller (utdanningstype) enn vertikale forskjeller (utdanningsnivå) mellom sosialgruppene (jf. Støren og Arnesen 2003).

Samtidig illustrerer figuren at det vil bli nivåforskjeller mellom sosialgruppene når de fleste ungdommene med studiekompetanse gjennomfører høyere utdanning. Den norske skolen har imidlertid maktet å viske ut de sosiale forskjellene i kompetansoppnåelse opp til videregående nivå blant ca. 75 prosent av befolkningen – opp til dette punktet har skolen sterk kompensatorisk kraft. Reform-94 evalueringen dokumenterte at denne utjevningen på midten i statusfordelingen også gjelder prestasjonsnivået i ungdomsskolen. I 1995-kullet var det nesten ingen gjennomsnittlige prestasjonsforskjeller mellom barn som rekrutterte fra 60-70 prosent av statusgruppene i Norge (Grøgaard 1997b:59, 1999:295). Lignende tendenser til prestasjonsutjevning midt i samfunnets statusfordeling er også dokumentert i USA (Fischer mfl. 1996, Hout 1988).

Innføringen av obligatorisk niårig skole i perioden 1959-74 utjevnet sosiale forskjeller i kompetanseoppnåelse opp til niårig nivå. Senere har utbyggingen av videregående opplæring utjevnet kompetanseforskjeller mellom kanskje så mye som 75 prosent av befolkningen opp til videregående nivå. Hvor lang tid vil det ta å oppnå en tilsvarende utjevning opp til for eksempel bachelornivå i høyere utdanning? Skal vi tippe at det vil ta en generasjon til, før en slik utjevning er realisert?

Fortsatt store sosiale forskjeller i integrasjonssannsynlighet på arbeidsmarkedet

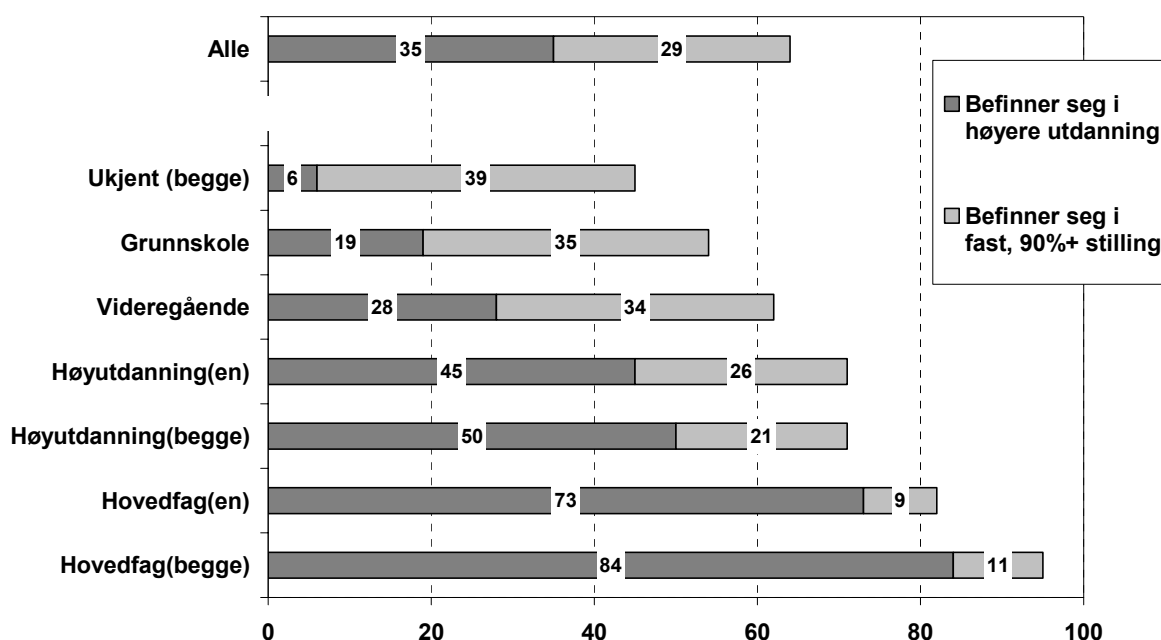
Når vi ser på den samlede integrasjonen i arbeid og utdanning, virker de sosiale forskjellene i det første reformkullet større enn når vi ser på kompetanseprofilen etter videregående (Figur 13). Vi vet at sysselsettingsandelen er meget høy blant høyt utdannede, og at høyt utdannede står lenge i arbeid. Får de et par år på seg klarer nesten alle å manøvrere inn i utdanningsrelevant arbeid (Arnesen 2005). I den forstand virker kompetanseprofilen, studiekompetanse, og utdanningstilbudet, høyere utdanning, beskyttende, særlig i høyere sosial lag. Vi kan med andre ord predikere at arbeidsmarkedet øker de sosiale forskjellene igjen. Det vil være en betydelig andel fra de laveste sosiale sjiktene som utvikler et langvarig løst forhold til det ordinære arbeidsmarkedet. I høyere sosiale lag vil disse andelene være langt mer beskjedne.

Hvis vi antar at alle med høyere utdanning blir integrert i ordinært arbeid, noe som nesten er riktig, kan det kan være snakk om en forskjell på 30 prosentpoeng mellom viktige statusgrupper: Blant ungdom som har foreldre med ukjent utdanning eller grunnskoleutdanning (25 prosent av alle, 31 prosent av de yrkesorienterte) illustrerer Figur 13 at 50-60 prosent kan være i faresonen. Seks år etter grunnkurset har 50-60 prosent av disse ungdommene utviklet en løs tilknytning til arbeidslivet, de er verken integrert i høyere utdanning eller i faste fulltidssjobber. Blant ungdom som har foreldre med høyere utdanning befinner 20-30 prosent

seg i "faresonen" etter de samme kriteriene. Så problematisk som dette vil sikkert ikke situasjonen bli. Antagelig vil de fleste som har løs tilknytning til det ordinære arbeidsmarkedet høsten 2000 klare overgangen til arbeidslivet etter hvert, men samtidig vil det være betydelige sosiale forskjeller også i denne generasjonen i andelen som til syvende og sist blir fullstendig integrert på arbeidsmarkedet - i den forstand at de skaffer seg permanent beskjeftigelse, på tilnærmet full tid og kanskje også i en stilling som gir arbeidsoppgaver og utfordringer de er utdannet til å håndtere (relevans), og som har et lønnsnivå de fleste oppfatter som anstendig.

Figur 13

Sosialgruppene fordelt på høyere utdanning og fast heltidsarbeid

For å redusere slike sosiale forskjeller, er det antagelig nødvendig å endre den stillingsstrukturen som møter nykommere i offentlig sektor – særlig det vi kalte en mur av deltid, gjerne fast deltid. Her kan det være konflikt mellom "insidernes" behov for fleksibilitet i ansettelsesforholdet, for eksempel kjerneansattes ønske om selv å kunne bestemme stillingsandel, og den rigiditet, eller det fravær av fulle stillinger (faste eller midlertidige) som møter "outsidernes" eller de nyutdannede fagarbeiderne på arbeidsmarkedet som følge av dette. I privat sektor er det nok eksponeringen for internasjonal konkurranse (konjunkturer) som representerer den største trusselen for nykommerne. Hvis etterspørselen etter deres kompetanse er tilstrekkelig, tilbys faste fulltidsjobber, ja er konjunkturerne gunstige er det til og med brukbare muligheter for de ungdommene som verken har studie- eller yrkeskompetanse.

Litteratur

- Arnesen, Clara-Åse (2005): *Arbeidsmarkedstilpasning i perioden 2000-2004 for kandidater uteksaminert våren 2000*. Arbeidsnotat 40/2005. Oslo: NIFU STEP.
- Arnesen, Clara Åse og Sverre Try (2001): *Karakterenes betydning for overgangen fra høyere utdanning til arbeidsmarkedet*. Rapport 6/2001. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Bandura, Albert (1977): "Self-efficacy: Towards a Unifying Theory of Behavioral Change". *Psychological Review* 84: 191-215.
- Barstad, Anders (1992): "Arbeidsmarkedet på 1980-tallet: Utjevning mellom kjønnene, økende ulikhet mellom generasjonene". *Samfunnsspeilet* 1/92.
- Bogen, Hanne og Jens B. Grøgaard (1987): *Forsvaret mot arbeidsledighet. En undersøkelse av ledighet blant vernepliktige soldater ved dimisjon*. Fafo-rapport R6:87. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Borgen, Svein Ole og Jens B. Grøgaard (1986): *Rana i arbeid – omstilling og levekår*. Fafo-rapport 55. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Brody, Donald og Mikael Palme (red.) (1986:237-304): *Pierre Bourdieu: Kultursociologiska texter*. Lidingö: Salamander Förlag.
- Bø, Tor Petter og Jan Lyngstad (1998): "Arbeid". i: Lyngstad, Jan, Arne S. Andersen, Dag Ellingsen, Randi Kjelstad og Jan Erik Kristiansen (red.) (1998: 83-98): *Sosialt utsyn 1998*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Engelstad, Fredrik (1985): "Dette forteller meningsmålingene. Sikker jobb det viktigste". *Plan og Arbeid* nr. 3/85.
- Fischer, Claude S., Michael Hout, Martin S. Jankowski, Samuel R. Lucas, Ann Swidler og Kim Vos (1996): *Inequality by Design. Cracking the Bell Curve Myth*. New Jersey: Princeton University Press.
- Grøgaard, Jens B. (1987): *Voksenopplæringen I Forsvaret*. Fafo-rapport R7:87. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Grøgaard, Jens B. (1993a): *Skomaker bli ved din lest? En analyse av ulikhet i utdanning og arbeid blant unge menn på 80-tallet*. Fafo-rapport 146. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Grøgaard, Jens B. (1993b): "Gutters utdanningsvalg: Hvorfor har sosial bakgrunn så stor betydning? Et for svar for verdiforklaringen". *Samfunnsspeilet* nr. 1 1993:14-20.
- Grøgaard, Jens B. (1994): "Ett skritt tilbake for å gå to skritt fram? På kryss og tvers i den videregående skolen". *Samfunnsspeilet* nr. 2 1994:28-39.
- Grøgaard, Jens B. (1995/1997): *Skolekontroversen. Belyst ved to norske utvalgsundersøkelser*. Dr.gradsavhandling. Fafo-rapport 222. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Grøgaard; Jens B. (1997a): "Oppfølgingstjenestens målgruppe – hvordan er den sammensatt?". i: Egge, Marit og Tove Midtsundstad (red.)(1997:51-77): *Evaluering av oppfølgingstjenesten i Reform 94*. Fafo-notat 1997:2. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Grøgaard, Jens B. (1997b): "En historie som har fått vasket seg? Om oppfølgingstjenestens målgruppe – rekruttering og tiltak første skoleår". i: Lødding, Berit og Kristin Tornes (red.)(1997:177-216): *Idealer og paradokser. Aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano. Aschehoug.
- Grøgaard, Jens B. (1998): *Forsvaret mot arbeidsledighet. Effekten av Voksenopplæringens kurstilbud under og etter militærtjenesten*. Fafo-rapport 251. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Grøgaard, Jens B. (1999): "Er det noen som løfter seg selv etter håret?". i: Kvalsund, Rune, Per Olaf Aamodt og Trine Deichman Sørensen (red.)(1999:286-313): *Videregående opplæring - ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av reform 94*. Oslo: Tano. Aschehoug.

- Grøgaard, Jens B. (2002): "Integrerte eller segregerte undervisningsopplegg i videregående opplæring: Hvilke gir best resultater?" *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2 (2): 83-108.
- Grøgaard, Jens B. og Ole Fredrik Ugland (1992): *En for alle. Hvem utfører verneplikt i Norge? En undersøkelse av fullføringsgrad og frafall i vernepliktsmassen 1970-90*. Fafo-rapport nr. 132. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Grøgaard, Jens B., Tove Midtsundstad og Marit Egge (1999): *Følge opp – eller forfølge? Evaluering av Oppfølgingstjenesten i Reform 94*. Fafo-rapport 263. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Grøgaard, Jens B., Eifred Markussen og Nina Sandberg (2002): *Seks år etter. Om kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring og overgang til arbeid og høyere utdanning for det første Reform 94-kullet*. Rapport 3/2002. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Grøgaard, Jens B. og Tove Midtsundstad (1999): "Oppfølgingstjenesten – Quo Vadis?". i: Kvalsund, Rune, Per Olaf Aamodt og Trine Deichman Sørensen (red.)(1999:224-260): *Videregående opplæring - ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av reform 94*. Oslo: Tano. Aschehoug.
- Hergenhahn, B.R. (1976/1982): *An Introduction to Theories of Learning*. New York: Prentice-Hall.
- Hout, Michael (1988): "Expanding Universalism, Less Structural Mobility: The American Occupational Structure in the 80s". *American Journal of sociology* 93 (May): 1358-1400.
- Høgsnes, Geir (1999): *Krone for krone. Lønnsforhandlinger og fordelinger*. Oslo: Gyldendal. Ad Notam.
- Høst, Håkon (2002): *Lære og praksis i pleie- og omsorgsfagene i videregående opplæring*. Bergen: Stein Rokkans senter for flerfaglige samfunnsstudier/ Universitetet i Bergen.
- Jørgensen, Tor (1993): "Utdanning". i: Andersen, Arne, Anders Barstad, Jens B. Grøgaard, Randi Kjelstad og Jan R. Lyngstad (red.) (1993: 117-141): *Sosialt utsyn 1993*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1991): *Veien videre til studie- og yrkeskompetanse for alle*. NOU 1991: 14 (Blegen-utvalgets innstilling). Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1997): *The Transition from Initial Education to Working Life. The Norwegian Country Report* (til OECD). Oslo: Kirke-, utdannings-, og forskningsdepartementet.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1999): "Realkompetanse i høgre utdanning. Dokumentasjon av realkompetanse og etablering av kortere og tilpassede studieløp i høgre utdanning". *NOU 1999: 17*.
- Linton, Ralph (1936): *The Study of Man*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Lyngstad, Jan og Randi Kjelstad (1993): *Arbeid, lønn og likestilling. Belyst ved statistikk og forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lødding, Berit (1997): "Når kompetanse går på opphørssalg". i: Lødding, Berit og Kristin Tornes (red.) (1997): *Idealer og paradokser. Aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Lødding, Berit (1998): *Gjennom videregående opplæring? Evaluering av Reform 94. Sluttrapport fra prosjektet "Etniske minoriteter"*. Rapport 19/98. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

- Lødding, Berit (1999): "Alt å vinne eller lite å tape? Rekruttering og progresjon i videregående opplæring blant jener og gutter med innvandrerbakgrunn" i: Kvalsund, Rune, Per Olaf Aamodt og Trine Deichman Sørensen (red.)(1999:261-285): *Videregående opplæring - ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av reform 94*. Oslo: Tano. Aschehoug.
- Markussen, Eifred (1991): "På kryss og tvers. En undersøkelse i videregående skole blant grunnkurselever som ikke kommer rett fra avsluttet ungdomsskole". i: KUF (1991:147-173): *Veien videre til studie- og yrkeskompetanse for alle*. NOU 1991: 4. Oslo: Kirke-, utdannings-, og forskningsdepartementet.
- Markussen, Eifred (1997): "Kapittel 6: Inn og ut, tvers gjennom eller helt på sida". i: Egge, Marit og Tove Midtsundstad (red.)(1997: 79-99): *Evaluering av Oppfølgingsstjenesten i Reform 94*. Fafo-notat 1997:2. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Markussen, Eifred (2000): *Særskilt tilrettelagt opplæring i videregående – hjelper det? Om segregering, inkludering og kompetanseoppnåelse i det første Reform 94-kullet*. Fafo-rapport 341. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Markussen, Eifred (2002): "Kompetanse fra videregående for de første Reform 94-elevne". i: Arnesen, Clara Åse og Nina Sandberg (red.)(2002:23-38): *Utdanning og arbeidsmarked 2002*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Merton, Robert (1967): *On Theoretical Sociology. Five essays old and new*. New York/London: The Free Press/ Macmillan.
- Midtsundstad, Tove (2000): *Oppfølgingsstjenestens målgruppe – Quo Vadis? Status tre år etter avsluttet grunnskole*. Fafo-notat 2000: 14. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Moen, Kjetil (1991): *Ungdomsundersøkelsen 1990. Foreløpig rapport. 17-24 åringenes tilpassing til arbeidsliv og utdanning m.m.* Rapport 1991:2. Oslo: Arbeidsdirektoratet.
- Moland, Leif (1997): *Ingen grenser? Arbeidsmiljø og tjenesteorganisering i kommunene*. Fafo-rapport 221. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Nergård, Jens Ivar (1991): *Om å være og lære i det militære. Voksenopplæringen i Forsvaret ved en skilleveg? Voksenopplæringens Distriktskommando Nord-Norge..*
- Norušis, Marija J. (1990): *SPSS Advanced Statistics Student Guide*. Chicago: SPSS Inc.
- Olsen, Ole Johnny og Bente Karin Eikeland Grinde (1997): "Nye lærefag og nye former for faglighet. Omsorgsfag som fagopplæring i skole og bedrift". i: Lødding, Berit og Kristin Tornes (red.)(1997: 68-91): *Idealer og paradokser. Aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Olsen, Ole Johnny og Lars Ove Seljestad (1999): "Opplæring i bedrift etter Reform 94 – nye krav og utfordringer for fagopplæringen". i: Kvalsund, Rune, Per Olaf Aamodt og Trine Deichman Sørensen (red.)(1999:48-76): *Videregående opplæring - ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av reform 94*. Oslo: Tano. Aschehoug.
- Pedersen, Willy (1996): "Marginalitetens reproduksjon". *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1 '96:3-27.
- Raffe, D. (1998): "Where are pathways going? Conceptual and methodological lessons from the pathway study". i: OECD (1998): *Pathways and participation in Vocational and technical Education and Training*. Paris: OECD.
- Skog, Ole-Jørgen (1998): *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Ad Notam.
- Støren, Liv Anne, Synnøve Skjersli og Per O. Aamodt (1998): *I mål? Evaluering av Reform 94: Sluttrapport fra NIFUs hovedprosjekt*. Rapport 18/98. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

- Støren, Liv Anne og Synnøve Skjersli (1999): "Gjennomføring av videregående opplæring – sett i lys av retten til opplæring". i: Kvalsund, Rune, Per Olaf Aamodt og Trine Deichman Sørensen (red.)(1999:101-134): *Videregående opplæring - ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av reform 94*. Oslo: Tano. Aschehoug.
- Støren, Liv Anne og Clara Åse Arnesen (2003): "Et kjønnsdelt utdanningssystem". i: Raabe, Mona, Petter Aasen, Per Olaf Aamodt, Nils Martin Stølen, Gunnlaug Daugstad og Astri Halsan Høiskar (red.)(2003: 135-160): *Utdanning 2003 – ressurser, rekruttering og resultater*. Statistiske analyser 60. Oslo/Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Tornes, Kristin (1997): "Utdanningsplanlegging i kunnskapssamfunnet – rammevilkår og utfordringer". i: Lødding, Berit og Kristin Tornes (red.)(1997: 15-30): *Idealer og paradokser. Aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Try, Sverre (2000): "Utviklingen i arbeidsmarkedet for høyere utdannede". i: Try, Sverre (red.)(2000: 49-58): *Utdanning og arbeidsmarked 2000*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Try, Sverre (2001): "Flexible Work: A new dynamic for transition from higher education to labour market?" Paper. *European network on Transition in Youth – 2001*. Lisboa 6.-8. September 2001.
- Try, Sverre og Jens B. Grøgaard (2003): *Measuring the Relationship Between Resources and Outcomes in Higher Education in Norway*. NIFU skriftserie nr. 27/2003. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Vassenden, Elisabetta (1993): "Elevstrømmer i videregående utdanning". i: Andersen, Arne, Anders Barstad, Jens B. Grøgaard, Randi Kjelstad og Jan R. Lyngstad (red.) (1993: 155-168): *Sosialt utsyn 1993*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Vibe, Nils, Rolf Edvardsen og Nina Sandberg (1997): *Etter halvgått løp. Rekruttering og gjennomstrømning i videregående opplæring etter Reform 94. Evaluering av Reform 94: Underveistrapport høsten 1996*. Rapport 1/97. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

Vedlegg 1: Tabellvedlegg

Tabell A1: Variabelbeskrivelse: Gjennomsnitt, minimum, maksimum og standardavvik.

Tabell A2A: Sannsynlighet (logodds) for å ha yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966).

Tabell A2B: Sannsynlighet (logodds) for å ha fast arbeid i full stilling (90%+) september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966).

Tabell A2C: Sannsynlighet (logodds) for å ha fast arbeid i full stilling (90%+) med tilfredsstillende relevans september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966).

Tabell A2D: Brutto månedslønn (kr.) blant tidligere reformelever som har yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse september 2000 og som ikke befinner seg i høyere utdanning. Lineær regresjon (Vektet N=1259)

Tabell A1: Variabelbeskrivelse: Gjennomsnitt, minimum, maksimum og standardavvik.

Variabel	Gjennomsnitt	Minimum	Maksimum	Standardavvik	Observasjoner
Avhengige variabler:					
Yrkesaktiv	0,68	0	1	0,47	1966
Fast jobb i 90%+stilling	0,45	0	1	0,50	1966
Fast, relevant jobb i 90%+ stilling	0,30	0	1	0,46	1966
Brutto månedslønn	16086	600	90000	5794	1259
Kompetanseprofil:					
Yrkeskomp skole (ref)	0,12	0	1	0,32	1966
Studiekompetanse	0,24	0	1	0,43	1966
Fagbrev-lære	0,27	0	1	0,44	1966
Kompetanse, lav	0,40	0	1	0,49	1966
Karaktergjennomsnitt	-0,29	-3,67	2,33	0,98	1966
Teoretisk-språklig	-0,14	-3,08	1,91	1,02	1966
Teknisk-praktisk	-0,05	-3,84	1,99	0,99	1966
Anlegg-matematikk	-0,20	-2	2	1,32	1966
Fagfelt-spesifisert:					
Andre yrkesfag (ref)	0,24	0	1	0,43	1966
Helse og sosialfag	0,16	0	1	0,37	1966
Formgivningsfag	0,08	0	1	0,28	1966
Allmenne fag	0,32	0	1	0,47	1966
Mekanikk-byggfag	0,20	0	1	0,40	1966
Helse*lære	0,05	0	1	0,21	1966
Helse*kompetanselav	0,06	0	1	0,24	1966
Yrkeshistorie(antsem):					
Heltidsarbeid	2,09	0	10	2,30	1966
Deltidsarbeid	0,59	0	11	1,37	1966
Arbeidsledig (AKU)	0,35	0	8	0,91	1966
Ufør,sykdom,attføring	0,29	0	11	1,36	1966
Hjemme uten lønn	0,19	0	11	0,89	1966
Svangerskapsperm	0,15	0	5	0,58	1966
3-6mnds tiltak (=1)	-0,06	-1	1	0,34	1966
Videregående skole ut over 4 år (ant sem)	0,27	0	4	0,73	1966
Bakgrunnstrekk:					
Subjektiv helse	0,06	0	1	0,24	1966
Minoritet	0,06	0	1	0,23	1966
Mann	0,54	0	1	0,50	1966
Barn	0,23	0	1	0,42	1966
Kvinne*Barn	0,16	0	1	0,36	1966
Rettselev (alder)	0,64	0	1	0,48	1966
Foreldresutdanning	2,02	0	4,5	0,98	1966
Beggeforeldrev.17år	0,70	0	1	0,46	1966
Spesialundervisning	0,17	0	1	0,37	1966
Oppfølgingstjeneste	0,10	0	1	0,30	1966
AntallkursmilitærVO	0,24	0	6	0,74	1966
Studielånvideregående	0,32	0	1	0,47	1966
Arbeid(bareyrkesaktiv):					
Kommune-fylke(ref)	0,20	0	1	0,40	1259
Arbeid i staten	0,08	0	1	0,26	1259
Arbeid i privat sektor	0,66	0	1	0,47	1259
Annen offentlig	0,06	0	1	0,23	1259
Fast arbeid	0,77	0	1	0,42	1259

Tabell A2A

Sannsynlighet (logodds) for å ha yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966).

Variabler		Modell 1 Koeff.	St.feil	Modell 2 Koeff.	St.feil	Modell 3 Koeff.	St.feil	Modell 4 Koeff.	St.feil
Kompetanse- profil 1 (nivå/ type)	Yrkeskomp skole (ref.)								
	Studiekompetanse	0,057	0,182	0,093	0,200	0,465*	0,226	0,473*	0,227
Prestasjoner	Fagbrev – lære	0,725***	0,184	0,672***	0,187	1,110***	0,211	1,096***	0,212
	Kompetanse, lav	-0,753***	0,172	-0,773**	0,175	-0,400*	0,200	-0,434	0,207
Egenvurdert kapasitet	Karaktergjennomsnitt	0,076	0,061	0,090	0,062	0,037	0,074	0,075	0,078
	Teoretisk-språklig	-0,046	0,053	-0,046	0,053	-0,027	0,062	-0,029	0,063
	Teknisk-praktisk	-0,001	0,067	-0,038	0,069	-0,082	0,081	-0,100	0,083
Komp.profil 2 (fagfelt):	Anlegg-matematikk	0,040	0,050	0,043	0,051	0,043	0,059	0,047	0,060
	Andre yrkesfag (referanse)								
Grunnkurs høsten 1994	Helse og sosialfag			-0,048	0,166	0,097	0,197	0,198	0,213
	Formgivningsfag			-0,229	0,201	0,015	0,233	0,070	0,241
Akkumulerte erfaringer h1994 -v2000	Allmenne fag			-0,025	0,156	0,012	0,179	0,018	0,184
	Mekanikk-byggfag			0,406**	0,163	0,500**	0,186	0,430*	0,191
Enhet: Antall semestre	Heltidsarbeid					0,376***	0,034	0,373***	0,035
	Deltidsarbeid					0,326***	0,052	0,322***	0,052
Demografiske kjennetegn/ Andre aktiviteter	Arbeidsledig (AKU)					-0,374***	0,070	-0,382***	0,071
	Ufør, sykdom, attføring					-0,511***	0,097	-0,481***	0,099
Enhet: Antall semestre	Hjemme uten lønn					-0,373***	0,090	-0,293**	0,097
	Svangerskapsperm					-0,229*	0,095	-0,053	0,121
Enhet: Antall semestre	3-6sem tiltak					0,454**	0,160	0,441**	0,163
	Videregående skole					-0,237**	0,079	-0,239**	0,080
Demografiske kjennetegn/ Andre aktiviteter	Subjektiv helse							-0,272	0,276
	Minoritet							-0,090	0,247
	Mann							0,133	0,166
	Barn							0,231	0,251
	Kvinne*Barn							-0,709*	0,344
	Rettslev							-0,031	0,140
	Foreldrenes utdanning							-0,058	0,062
	Begge foreldre v. 17år							-0,237(p<.1)	0,135
	Spesialundervisning							0,061	0,165
	Oppfølgingstjeneste							-0,191	0,209
Ant. kurs militær VO							-0,077	0,081	
Studielån videregående							-0,180	0,131	
Antall								0,422	0,331
Konstantledd		0,937***	0,149	0,914***	0,178	0,324	0,230	0,422	0,331
-2 Log Likelihood		2311,3		2299,2		1854,8		1840,0	
Pseudo-forklart varians		6,4 %		6,8 %		24,8 %		25,4 %	

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Tabell A2B

Sannsynlighet (logodds) for å ha fast arbeid i full stilling (90%+) september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966).

Variabler		Modell 1 Koeff.	St.feil	Modell 2 Koeff.	St.feil	Modell 3 Koeff.	St.feil	Modell 4 Koeff.	St.feil
Kompetanse-profil (nivå/ type)	Yrkeskomp skole (ref.)								
	Studiekompetanse	-0,285	0,162	-0,365(p<.1)	0,191	-0,019	0,241	-0,001	0,217
	Fagbrev – lære	0,797***	0,155	1,026***	0,189	1,335***	0,213	1,386***	0,216
Prestasjoner	Kompetanse, lav	-0,419**	0,159	-0,430*	0,183	-0,064	0,207	-0,077	0,215
	Karaktergjennomsnitt	0,026	0,058	0,041	0,060	-0,019	0,070	0,047	0,075
Egenvurdert kapasitet	Teoretisk-språklig	0,035	0,051	0,033	0,052	0,034	0,060	0,038	0,062
	Teknisk-praktisk	0,051	0,064	-0,052	0,066	-0,053	0,077	-0,061	0,078
	Anlegg-matematikk	0,118*	0,048	0,099*	0,050	0,053	0,057	0,041	0,058
Komp.profil2/ fagfelt:	Andre yrkesfag(referanse)								
	Helse og sosialfag			-0,292	0,253	-0,344	0,285	-0,227	0,298
	Formgivningsfag			-0,595**	0,202	-0,306	0,230	-0,275	0,237
Grunnkurs høsten 1994	Allmenne fag			0,086	0,153	0,136	0,174	0,159	0,181
	Mekanikk-byggfag			0,532***	0,150	0,518**	0,170	0,448**	0,175
Samspill:	Yrkeskomp: Helse-lære			-1,430***	0,355	-1,463***	0,393	-1,569	0,397
Kompetanse*fagfelt	Komp-lav: Helse&sosial			-0,683*	0,351	-0,575	0,409	-0,426	0,414
	Heltidsarbeid					0,342***	0,029	0,356***	0,030
	Deltidsarbeid					-0,117**	0,047	-0,109*	0,047
Akkumulerte erfaringer h1994 - v2000	Arbeidsledig (AKU)					-0,471***	0,084	-0,464***	0,086
	Ufør, sykdom, attføring					-0,449***	0,113	-0,372**	0,116
	Hjemme uten lønn					-0,505**	0,160	-0,426*	0,169
Enhet:	Svangerskapsperm					-0,417**	0,126	-0,179	0,161
Antall semestre	3-6sem tiltak					0,499**	0,173	0,520**	0,177
	Videregående skole					-0,165*	0,080	-0,190*	0,082
	Subjektiv helse							-0,548(p<.1)	0,329
	Minoritet							0,036	0,248
Demografiske kjennetegn/ andre aktiviteter	Mann							0,248	0,156
	Barn							0,231	0,223
	Kvinne*Barn							-0,737*	0,348
	Rettslev							0,386**	0,135
	Foreldrenes utdanning							-0,071	0,060
	Begge foreldre v. 17år							-0,213(p<.1)	0,128
	Spesialundervisning							0,296(p<.1)	0,164
	Oppfølgingstjeneste							0,218	0,209
	Ant. kurs militær VO							-0,158*	0,074
	Lån							0,073	0,127
	Konstantledd	-0,134	0,133	-0,109	0,177	-0,759**	0,222	-0,932**	0,328
-2 Log Likelihood		2559,7		2451,5		2018,6		1984,6	
Pseudo-forklart varians		5,5 %		9,5 %		25,5 %		26,7 %	

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Tabell A2C

Sannsynlighet (logodds) for å ha fast arbeid i full stilling (90%+) med tilfredsstillende relevans september 2000. Tidligere reformelever som ikke er i høyere utdanning. Logit (Vektet N=1966).

Variabler		Modell 1 Koeff.	St.feil	Modell 2 Koeff.	St.feil	Modell 3 Koeff.	St.feil	Modell 4 Koeff.	St.feil
Kompetanse-profil (nivå/ type)	Yrkeskomp skole (ref.)								
	Studiekompetanse	-0,834***	0,187	-0,724**	0,216	-0,622**	0,232	-0,623**	0,234
	Fagbrev – lære	1,137***	0,163	1,546***	0,198	1,653***	0,213	1,670***	0,215
Prestasjoner	Kompetanse, lav	-0,791***	0,180	-0,512*	0,204	-0,281	0,217	-0,302	0,225
	Karaktergjennomsnitt	-0,103	0,067	-0,105	0,069	-0,143	0,074	-0,117	0,078
Egenvurdert kapasitet	Teoretisk-språklig	-0,049	0,059	-0,061	0,061	-0,065	0,066	-0,064	0,067
	Teknisk-praktisk	0,243**	0,078	0,149(p<.1)	0,080	0,169*	0,083	0,163*	0,084
	Anlegg-matematikk	0,187**	0,057	0,185**	0,059	0,153*	0,062	0,138*	0,064
Komp.profil2/ fagfelt:	Andre yrkesfag(referanse)								
	Helse og sosialfag			0,561*	0,277	0,714*	0,295	0,802*	0,311
	Formgivningsfag			-0,284	0,230	0,080	0,250	0,131	0,263
Grunnkurs høsten 1994	Allmenne fag			0,145	0,180	0,217	0,192	0,228	0,198
	Mekanikk-byggfag			0,392*	0,160	0,256	0,168	0,206	0,173
Samspill:	Yrkeskomp: Helse-lære			-1,946***	0,375	-1,981***	0,399	-2,036***	0,402
Kompetanse* fagfelt	Komp-lav: Helse& sosial			-2,760***	0,688	-2,698***	0,713	-2,670***	0,717
	Heltidsarbeid					0,168***	0,028	0,164***	0,030
Akkumulerte erfaringer h1994 - v2000	Deltidsarbeid					-0,253***	0,071	-0,251***	0,072
	Arbeidsledig (AKU)					-0,426***	0,102	-0,423***	0,104
	Ufør, sykdom, attføring					-0,348**	0,124	-0,327**	0,128
	Hjemme uten lønn					-0,953**	0,347	-0,957**	0,353
Enhet:	Svangerskapsperm					-0,920***	0,234	-0,829**	0,273
Antall semestre	3-6sem tiltak					0,386*	0,193	0,382*	0,199
	Videregående skole					-0,101	0,084	-0,06	0,085
	Subjektiv helse							-0,161	0,360
	Minoritet							-0,145	0,275
Demografiske kjennetegn/ andre aktiviteter	Mann							0,147	0,173
	Barn							0,339	0,219
	Kvinne*Barn							-0,431	0,380
	Rettslev							0,163	0,146
	Foreldrenes utdanning							-0,039	0,065
	Begge foreldre v. 17 år							-0,188	0,138
	Spesialundervisning							0,070	0,180
	Oppfølgingstjeneste							0,082	0,225
	Ant. kurs militær VO							-0,061	0,075
	Lån							0,012	0,137
	Konstantledd	-0,798***	0,187	-1,057**	0,176	-1,271***	0,234	-1,214***	0,358
-2 Log Likelihood		2031,9		1955,8		1752,4		1744,1	
Pseudo-forklart varians		15,1 %		18,3 %		26,8 %		27,1 %	

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Tabell A2D Brutto månedslønn (kr.) blant tidligere reformelever som har yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse september 2000 og som ikke befinner seg i høyere utdanning. Lineær regresjon (Vektet N=1259)

Variabler		Modell 1 Koeff.	St.feil	Modell 2 Koeff.	St.feil	Modell 3 Koeff.	St.feil	Modell 4 Koeff.	St.feil	Modell 5 Koeff.	St.feil
Arbeidstimer	% av heltid (100%=0)	85***	5	78***	5	68***	5	67***	5	64***	5
Kompetanse-profil (nivå/ type)	Yrkeskomp skole (ref.)										
	Studiekompetanse	913*	482	1087*	550	1382*	552	1644**	545	1541**	544
	Fagbrev – lære	1584***	452	1909***	506	1964***	515	2028***	508	1865***	511
Prestasjoner	Kompetanse, lav	44	490	- 2	496	- 179	497	341	495	206	495
	Karaktergjennomsnitt	- 181	178	- 164	177	- 133	178	- 77	180	- 65	180
	Teoretisk-språklig	392*	155	388*	154	324*	153	289*	151	263(p<.1)	151
Egenvurdert kapasitet	Teknisk-praktisk	321(p<.1)	197	131	198	140	195	155	192	103	193
	Anlegg-matematikk	603***	147	583***	147	529***	145	366*	145	389**	145
Komp.profil2/ fagfelt:	Andre yrkesfag(referanse)										
	Helse og sosialfag			- 885	583	- 482	579	438	605	652	612
	Formgivningsfag			-1449*	603	-999(p<.1)	599	- 205	611	- 127	610
Grunnkurs høst94 Kompetanse*fagfelt	Allmenne fag			- 425	484	- 510	478	- 167	483	- 50	485
	Mekanikk-byggfag			732(p<.1)	416	626	410	128	414	96	414
	Yrkeskomp: Helse-lære			-2619**	833	-2897***	823	-2805**	819	-2297**	831
Akkumulerte erfaringer h1994 - v2000	Heltidsarbeid			173*	70	204**	71	204**	71	195**	73
	Deltidsarbeid			- 417***	109	- 359***	108	- 359***	108	- 329**	108
	Arbeidsledig (AKU)			- 154	225	- 48	224	- 48	224	- 92	226
Enhet:	Ufør, sykdom, attføring			- 9	314	- 9	314	20	313	- 44	312
	Hjemme uten lønn			- 47	403	- 47	403	- 81	413	- 118	413
	Svangerskapsperm			-1026***	296	-1001**	385	-1001**	385	-1123**	385
Antall semestre	3-6sem tiltak			745	462	745	462	420	461	262	461
	Videregående skole			- 161	232	- 161	232	- 115	229	- 94	229
	Mann							1528***	396	1492***	395
Demografiske kjennetegn/ andre aktiviteter	Barn							1001*	512	1088*	514
	Kvinne*Barn							- 328	839	- 338	836
	Rettsleiv							666*	320	536(p<.1)	321
Sektortilknytning	Foreldrenes utdanning							- 479**	152	- 523**	152
	Begge foreldre v. 17år							182	304	204	304
	Spesialundervisning							- 623	424	- 633	423
Fast/midlertidig	Oppfølgingstjeneste							-1159*	543	-1178*	541
	Ant. kurs militær VO							577**	191	580**	190
	Kommune-fylke (ref.)										
Justert forklart varians	Arbeid i staten									1475*	622
	Arbeid i privat sektor									1096**	409
	Annen offentlig									- 132	690
Histogram, standardiserte feilprediksjoner	Fast arbeid									255	357
	Konstantledd	16068***	783	16232***	823	14910***	874	13904***	1044	13008***	1089
		24,8 %		27,1 %		29,7 %		32,1 %		32,6 %	

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Studielån i videregående, Minoritetsbakgrunn og Subjektiv helsetilstand er utelatt i modellen (variablene har ikke signifikante direkte effekter på lønnsnivået)